

**ADANA İLİNDE
ERKENCİ PATATES ÜRETEN TARIM İŞLETMELERİNİN
SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE
TOPLUMSAL CİNSİYET YAPILANMASI**

(Ç.Ü. Bilimsel Araştırma Projesi Raporu)

**Yrd. Doç. Dr. Müge K. DAVRAN
Öğr. Gör. Naciye TOK**

Nisan 2011

ÖZET

Bu araştırmada, Adana İlinde erkenci patates üreten tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısı, sorunları ve toplumsal cinsiyet yapılanması incelenmiştir.

Araştırmada erkenci patates üreten 64 işletmeden yüz yüze görüşme (mülakat) yoluyla 2009 yılına ait veriler toplanarak, işletme büyüklük gruplarına göre analiz edilmiştir. İşletmelerin ortalama arazi genişliği 137.4 dekar olarak bulunmuştur. Toplam arazinin %73.9'unda patates üretimi yapılmaktadır. Sermaye dağılımı oldukça dengesizdir. İşletmelerde GSH 217.658 TL olup, dekara GSH 1.584 TL, ortalama tarımsal gelir 72.457 TL, aile geliri 80.391 TL'dır. Üreticilerin erkenci patates üretiminde fiyat, pazarlama, ürün ve üretimle ilgili olmak üzere dört konuda yoğunlaşan önemli sorunları bulunmaktadır. Üretilen patateslerde kalite ve verimi arttırabilmek için üreticilerin sertifikalı tohum kullanmaları teşvik edilmeli; patates üretimi ve pazarlamasında rol alabilecek kooperatif ve üretici birliklerinin kurulması ve işletilmesi özendirilmelidir.

Araştırma alanında toplumsal cinsiyet yapılanması (eğitim, meslek, işbölümü vb. yönlerden), işletme sahibinin eşi, mevsimlik tarım işçisi kadınlar ve elciler açısından çok olumlu değildir. Alanda cinsiyete dayalı işbölümü bulunmakta; kadınlar ancak erkeklerin yokluğunda ve izin verdikleri durumda erkeklere özgü işleri (sulama, elcilik vb) yapabilmektedir. Kadınlar içerisinde en zor şartlarda yaşayanlar, mevsimlik tarım işçisi kadınlar olup; tamamı mevsimlik işçiliği bırakmak istemektedir. Araştırma alanında kadınlar açısından yapılabilecek çalışmalar, daha çok uzun vadede sonuç verebilecek, toplumsal katılımı ve yaygın eğitimle sağlanabilecek uygulamalardır.

Anahtar kelimeler: Erkenci Patates, Tarımsal İşletmeler, Toplumsal Cinsiyet, Mevsimlik Kadın İşçiler, Elci.

ABSTRACT

In this study, gender and socio-economic structure and problems of agricultural enterprises producing early potato in Adana province were investigated.

Data were obtained by means of personal (face to face) interview from 64 enterprises and analyzed according to the size of enterprises. Average land size is found to be 137.4 decar (13.74 ha). Potatoes production is conducted 73.9% of total land. Capital allocation is unbalanced. Gross domestic product was found to be 217.658 TL and gross domestic product per decar is 1.584 TL. Average agricultural income and family income are found to be 72.457 TL and 80.391 TL respectively. Producer' problems in early potato production are summarized as price, marketing, product and production processes. Producers should be encouraged for using certificated potatoes seed to increase quality and productivity; establishing of cooperatives and unions related with potatoes producing and marketing should be supported.

Gender issues like education, occupation, labor division etc. are not favor of women (wife of farmers, seasonal agricultural women workers and mediator women/elci) in the research area. Division of labor by sex is existing in the research area and women can afford men works like irrigation, mediation etc. when absence of men and/or permission of men. Seasonal agricultural women workers have worst condition when we make comparison with wife of farmers and mediator women; and all of them want to leave seasonal working. Studies which can make for women in the research area are long term project and it should be applied together with societal participation and informal education.

Key Words: Early Potato, Agricultural Enterprises, Gender, Seasonal Women Workers, Mediator.

İÇİNDEKİLER	SAYFA
1. GİRİŞ	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM	3
2.1.MATERYAL	3
2.2.YÖNTEM	3
2.2.1. Araştırma Alanı Seçimi	3
2.2.2. Örnek Seçiminde Kullanılan Yöntem	5
2.2.2.1. İşletme Sahiplerinin Seçimi	6
2.2.2.2. Mevsimlik İşçiler ve Kadın Elcilerin (Aracıların) Seçimi	6
2.2.3.Verilerin Analiz Aşamasında Uygulanan Yöntem	7
2.2.4. Konuyla İlgili Kavramların Açıklanması	9
2.2.4.1. Erkenci (Turfanda) Ürün	9
2.2.4.2. Toplumsal Cinsiyet	9
2.2.4.3.Mevsimlik Tarım İşçisi	9
2.2.4.4.Elci (Aracı)	10
3.ARAŞTIRMA BULGULARI	10
3.1.Hanehalkı Bilgileri (Sosyo-Demografik Bilgiler)	10
3.1.1.Tüm Aile Bireyleri	10
3.1.2. İşletme Sahibi ve Eşi	15
3.2. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları	19
3.2.1. İşletme Arazileri	19
3.2.1.1. İşletmelerin Arazi Genişlikleri	19
3.2.1.2. İşletmelerin Parsel Sayıları ve Parsel Genişlikleri	19
3.2.1.3. İşletmelerin Arazi Tasarruf Şekli	20
3.2.1.4. İşletmelerde Ürün Deseni	20
3.2.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Varlığı	21
3.2.2.1. İşletmelerde Nüfusun Yapısı	21
3.2.2.1.(a). İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı	21
3.2.2.1.(b). İşletmelerde Nüfusun Eğitim Durumu	22
3.2.2.1.(c). İşletmelerde Aile İşgücü ve Kullanım Durumu	23
3.2.3. Sermaye	24
3.2.3.1. Aktif Sermaye	25
3.2.3.1.(a).Çiftlik Sermayesi	27
3.2.3.1.(a1). Arazi Varlığı	27
3.2.3.1.(a2). Bina Varlığı	27
3.2.3.1.(a3). Bitki Varlığı	27
3.2.3.1.(b). İşletme Sermayesi	28
3.2.3.1.(b1). Alet ve Makine Varlığı	28
3.2.3.1.(b2). Hayvan Varlığı	28
3.2.3.1.(b3). Ambar Varlığı	29
3.1.3.1.(b4). Para Varlığı	29
3.2.3.2. Pasif Sermaye	29
3.2.3.2.(a). Yabancı Sermaye	30
3.2.3.2.(b).Öz Sermaye	31
3.2.4. İşletme Faaliyet Sonuçları	31

3.2.4.1. Gayrisafi Üretim Değeri	31
3.2.4.1.(a). Bitkisel Gayrisafi Üretim Değeri	32
3.2.4.1.(b). Hayvansal Gayrisafi Üretim Değeri	32
3.2.4.2. İşletme Masrafları	33
3.2.4.2.(a). Değişen İşletme Masrafları	33
3.2.4.2.(a1). Bitkisel Üretim Değişen İşletme Masrafları	34
3.2.4.2.(a2). Hayvansal Üretim Değişen İşletme Masrafları	34
3.2.4.2.(b). Sabit İşletme Masrafları	35
3.2.4.3. Brüt Kar	36
3.2.4.4. Gayrisafi Hasıla	37
3.2.4.5. Saf Hasıla	37
3.2.4.6. Tarımsal Gelir	38
3.2.4.7. Aile Geliri	38
34.3. Erkençi Patates Üreten İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar	39
3.4. Mevsimlik Kadın İşçiler ve Sosyo-Demografik Özellikler	41
3.4.1. Cinsiyet Dağılımı ve İkamet Yerleri	42
3.4.2. Eğitim	42
3.4.3. Medeni Hal ve Ortalama Çocuk Sayısı	42
3.4.4. Temel Gelir Kaynağı, Ortalama Çalışma Süresi ve Saati	43
3.4.5. Cinsiyete Dayalı İşbölümü	43
3.4.6. Üretim Kaynaklı Sorunlar	44
3.4.7. Elcilerle Yaşanan Sorunlar	44
3.4.8. İşletme Sahibi İle Yaşanan Sorunlar	44
3.4.9. Geçici İşçiliği Bırakma ve Tarıma Yatırım Eğilimi	44
3.4.10. Mevsimlik İşçiliğin Çocuklar Tarafından Devam Etme Eğilimi	45
3.4.11. Mevsimlik İşçilikten Kazanılan Para, Paranın Harcama Yönü ve Yönetimi	45
3.4.12. Mevsimlik İşçilerin Barınma Şartları ve Çocuklar	45
3.5. Kadın Elciler	46
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	47
KAYNAKLAR	51
EK	52

ÇİZELGE DİZİNİ	SAYFA
Çizelge 2.1. Adana İli Erkenci Patates Üretimi	4
Çizelge 2.2. Araştırma Alanını Temsil Eden Köyler ve Uygulanan Anket Sayıları	5
Çizelge 2.3. Örnek İşletmelerin, İşletme Genişlik Gruplarına Göre Dağılımı	6
Çizelge 2.4. Erkek İşgücü Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Katsayılar	7
Çizelge 3.1. Hanehalkı Bireylerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	11
Çizelge 3.2. Tüm Hanehalkı Bireylerinin Eğitim Düzeyi	11
Çizelge 3.3. Tüm Hanehalkı Üyelerinin Gruplara Göre İlk Evlilik Yaşlarının Dağılımı	12
Çizelge 3.4. Tüm Hanehalkı Bireyelerine Ait Çocuk Sayıları ve Dağılımı	13
Çizelge 3.5. Kadın Hanehalkı Bireyelerinin Meslek Yapılanması	14
Çizelge 3.6. Erkek Hanehalkı Bireyelerinin Meslek Yapılanması	14
Çizelge 3.7. İşletme Sahibi ve Eşlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları	15
Çizelge 3.8. İşletme Sahibi ve Eşinin Eğitim Düzeyi	16
Çizelge 3.9. İşletme Sahibi ve Eşinin Gruplara Göre İlk Evlilik Yaşlarının Dağılımı	16
Çizelge 3.10. İşletme Sahibi ve Eşinin Cinsiyete Göre İlk Evlilik Yaş Dağılımı	17
Çizelge 3.11. İşletme Sahibi ve Eşinin Çocuk Sayıları ve Dağılımı	18
Çizelge 3.12. İşletmelerin Ortalama İşletme Arazi Genişlikleri (da) ve Erkenci Patates Arazisinin Toplamdaki Payları	19
Çizelge 3. 13. İşletmelerde Arazi Parsel Sayısı ve Parsel Büyüklüğü	19
Çizelge 3. 14. İşletme Tiplerine ve Arazi Genişlik Gruplarına Göre Arazi Tasarruf Durumu	20
Çizelge 3.15. İşletmelerde Ürün Deseni (da)	21
Çizelge 3.16. İşletmelerde Ürün Deseni (%)	21
Çizelge 3.17. İşletmelerde Nüfusun Yaş grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (Kişi)	22
Çizelge 3.18. İşletmelerde Nüfusun Yaş grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	22
Çizelge 3. 19. İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu (%)	23
Çizelge 3.20. İşletmelerde Mevcut Aile İşgücü	23
Çizelge 3.21. İşletmelerde Aile İşgücünün Kullanım Durumu	24
Çizelge 3. 22. İşletmelerde Potansiyel Aile İşgücü ve Atıl İşgücü Miktarları	24
Çizelge 3.23. İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Düşen Aktif Sermaye (000 TL) ve Oransal Dağılımı	26
Çizelge 3.24. İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Düşen Pasif Sermaye (000 TL) ve Oransal Dağılımı	30
Çizelge 3.25. İşletmelerde Gayrisafi Üretim Değeri (TL) ve Oransal Dağılımı (%)	31
Çizelge 3.26. İşletmelerde Bitkisel Üretim Değeri (TL)	32
Çizelge 3.27. İşletmelerde Bitkisel Üretim Değerinin Oransal Dağılımı (%)	32
Çizelge 3.28. İşletmelerde İşletme Masrafları Miktar (TL) ve Oransal Dağılımı (%)	33
Çizelge 3.29. İşletmelerde Değişen İşletme Masrafları Miktar (TL) ve Oransal Dağılımı (%)	33
Çizelge 3. 30. İşletmelerde Bitkisel Üretim Değişen İşletme Masrafları (TL)	34
Çizelge 3.31. İşletmelerde Hayvansal Üretim Değişen İşletme Masrafları (TL)	35
Çizelge 3.32. İşletmelerde Hayvansal Üretim Değişen İşletme Masraflarının Dağılımı (%)	35
Çizelge 3.33. İşletmelerde Sabit İşletme Masrafları (TL)	36
Çizelge 3. 34. İşletmelerde Sabit İşletme Masraflarının Dağılımı (%)	36
Çizelge 3. 35. İşletmelerde Brüt Kar Değerleri Miktar (TL) ve Oranları (%)	37

Çizelge 3.36. İşletmelerde Gayrisafi Hasıla Değeri (TL)	37
Çizelge 3. 37. İşletmelerde Saf Hasıla Değerleri (TL)	38
Çizelge 3. 38. İşletmelerde Tarımsal Gelir Değerleri (TL)	38
Çizelge 3.39. İşletmelerde Aile Geliri Değerleri Miktar (TL) ve Oranları (%)	39
Çizelge 3.40. Üreticilerin Erkenci Patates Üretimi Yaptıkları Süre	39
Çizelge 3.41. Üreticilerin Erkenci Patates Ekme Nedenleri	40
Çizelge 3.42. Erkenci Patatesin Pazarlama Kanalları	41
Çizelge 3.43. Mevsimlik Kadın İşçilerin Yaş gruplarına Göre Dağılımları	42
Çizelge 3.44. Mevsimlik Kadın İşçilere Ait Çocuk Sayıları ve Dağılımı	43

1. GİRİŞ

Patates, anavatanı Güney Amerika olan bir bitkidir. Ülkemize yaklaşık yüz elli yıl kadar önce Kafkaslardan ve batı bölgelerimize ise Avrupa'dan gelmiştir. Bugün yurdumuzun hemen her yerinde, özellikle Doğu ve Orta Anadolu'da yaygın olarak üretilmektedir. Çeşitli iklim koşullarına kolaylıkla adapte olabildiği gibi, dünyanın pek çok bölgesinde ekonomik olarak yetiştirilebilmektedir (TBMM, 2004).

Birim alandan yüksek kuru madde üretimi sağlaması yanında, yumrularında nişasta halinde karbonhidrat, protein, vitaminler ve demir gibi önemli besin maddelerini içeren patates, insanlar tarafından tercih edilen ve tüketilen önemli bir besin kaynağıdır. Kullanım alanının geniş olması, hemen her çeşit iklim bölgesinde yetişebilmesi, birim alandan fazla ürün alınması, besin değerinin yüksek oluşu, sindirimini kolaylığı ve birim fiyatının ucuzluğu gibi nedenlerle, bütün dünya ülkeleri tarafından üretilmekte ve insanlar tarafından tüketilmektedir. 2004 yılı değerlerine göre ülkemizde 5.5 milyon ton patates üretilmiştir. Türkiye'de çoğunlukla yemeklik çeşitler üretilmekte, ancak son yıllarda sanayilik çeşitlerin üretiminde de önemli artışlar olmuştur (Zaimoğlu ve ark., 2005).

İnsan beslenmesinde, tahıldan sonra ikinci sırada gelen patates bitkisi, besin değeri olarak yumurtadan sonra en yüksek değeri taşıyan besindir. % 20-30 nişasta, % 2 protein, B1, B2, C vitaminleri ve başta potasyum ve magnezyum olmak üzere, çeşitli madensel tuzlar içermektedir. Patates bitkisi, hem insan beslenmesi açısından önemlidir hem de sanayide gelişen yeni teknolojiye paralel olarak yeni yeni kullanım alanları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, kent yaşamının giderek artmasının gereği olarak, patates, giderek, hazır gıda üretiminin de temelini oluşturacak bir besindir (TBMM, 2004).

Patates bir çapa bitkisi olduğu için, ekim nöbeti içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca yetiştirildiği bölgelerde birim alandan en yüksek getiriye sahip olduğu için de üretici açısından önemli bir gelir kaynağı konumundadır (Arioğlu ve ark., 2006).

FAO verilerine göre, dünyada 18.6 milyon hektar alanda 327.6 milyon ton civarında patates üretilmektedir. Dünyanın hemen her ülkesinde üretilmekle birlikte, en önemli üretici ülkeler Çin, Rusya, Polonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Ukrayna'dır (FAO,2004).

Patates ılıman serin iklim bölgelerinin bir bitkisi olmasına rağmen, farklı iklim bölgelerine de kolaylıkla adapte olabilmektedir. Ayrıca birim alandan elde edilen net getirisi, alternatif ürünlere göre daha yüksektir. Bu nedenle dünyanın hemen her ülkesinde az ya da çok patates üretimi yapılmaktadır. 2004 yılı değerlerine göre dünya patates üretimi 327.6 milyon ton olup, bunun %75.7'si 19 ülke tarafından karşılanmaktadır. Dünyada kişi başına gıda amaçlı patates tüketimi 33.4 kg olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde ülkemizdeki kişi başına patates tüketimi ise 43.2 kg olarak gerçekleşmiştir (Arioğlu ve ark., 2006).

Ülkemizde yıllar itibariyle patates ekim alanları ve veriminde önemli artışlar olmuştur. Bu artışlar özellikle verimde ve bunun sonucu olarak da üretim miktarında sağlanmıştır. 1960 yılında 147.000 hektar olan ekiliş alanı 2004 yılında 200.000 hektara ulaşmış; toplam üretim miktarı 1.4 milyon tondan 4.8 milyon tona çıkmıştır. Verim ise dekar başına 0.9 tondan, 2.6 tona yükselmiştir ve ülkemizde dünya patates üretiminin yaklaşık %2.0'ı karşılanmaktadır (FAO,2004).

Patates dış ticaretimiz değerlendirildiğinde, ülkemizin genelde ihracatçı bir konumda olduğu görülür. 2000 yılı patates ithalatımız 10.000 ton dolayında iken, aynı yıl ihracatımız 140.000 ton dolayındadır. 2001 yılı içerisinde de, yine, büyük bir farkla, ihracat fazlamız söz konusudur. Dolayısıyla, Türkiye, patates ihtiyacının tamamını karşılamakta, çok az miktarda ithal ederken, önemli miktarda ihracatta bulunmaktadır. 1996–2002 yılları arasında, 240.000 tona yaklaşan, 55 ile 240.000 ton arasında değişen, ihracatı gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu yıllar içerisindeki ithalat miktarı ise, en fazla 1999'da 11.000 ton civarındadır. Yani, Türkiye'nin ithalatı bir kıymet ifade etmemektedir (TBMM, 2004).

Ülkemizin hemen her yöresinde, yılın belirli dönemlerinde patates üretimi mümkün olmakta, Nisan ayından başlayarak, Aralık ayı sonuna kadar patates hasadı devam etmektedir. Ege, Akdeniz ve

Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise ana ürün olarak yetiştirilmektedir. Ülkemizde yetiştirilen patateslerin büyük bir kısmı yemeklik olarak tüketilmekte, çok az bir kısmı ise sanayide değerlendirilmekte ve tohumluk olarak kullanılmaktadır (Arioğlu,2002).

Ülkemizde patates üretimi sürekli bir artış göstermektedir. İklim ve coğrafi bölgeler dikkate alındığında, ülkemizdeki patates üretim alanlarını iki grupta toplamamız mümkündür. Bunlardan birincisi, erkenci patates üretim alanıdır. Bu alan içerisinde Akdeniz, Ege ve Karadeniz Bölgeleri yer almakta, bu alanlardaki üretimin büyük bir kısmı ise İzmir ve Adana'da gerçekleştirilmektedir. İkincisi ise, ana üretim alanı olup, temel olarak Orta ve Doğu Anadolu Bölgesini içermektedir. Bu bölgelerde en fazla patates üretimi yapan illerimiz, Niğde, Nevşehir ve Erzurum'dur. Ülkemizde, patates üretim alanları uzun yıllardan bu yana çok fazla değişiklik göstermemiştir.

Akdeniz ve Ege sahil şeridinde erkenci üretim döneminde önemli bir patates zararlısının bulunmaması nedeniyle hiç ilaçlama yapılmamaktadır. Erkenci patatesin son yıllarda Avrupa'ya ihraç imkanlarını değerlendirebilen bazı özel firmalar, bu bölgelerde sözleşmeli tarım uygulamalarına başlamışlardır. Ancak, yeterli olmayan bu üretim yeterince teşvik edilmemektedir.

Türkiye'de erkenci ve ikinci ürün patates üretimine uygun alanlar bulunmaktadır. AB ülkelerindeki kendine yeterlilik oranının %100'ü geçtiği dikkate alınır, Türkiye'nin ihracat potansiyelinin oldukça düşük olduğu görülür. AB ülkelerine erkenci patates ihracatı imkanı olduğundan, gerek ihracatın artırılması ve gerekse yurtiçi mevsimlik fiyat dalgalanmalarının kontrol edilmesi açısından, erkenci patates üretimi artırılmalıdır.

Türkiye'nin patates üretiminde göstermiş olduğu büyük ilerlemeye rağmen, dünya patates ticaretinde yeterli pay sahibi olduğu söylenemez. Türkiye, dünya patates üretiminin %1.7'sini karşılarken; dünya patates ihracatındaki payı %0.9, toplam ihracat gelirinden almış olduğu pay ise %0.12 olmuştur (Arioğlu ve ark., 2006).

Şu aşamada Türkiye'nin AB ülkelerine patates ihraç etme şansı hemen hemen yok gibidir. Zira bu ülkelerde yeteri kadar patates üretimi yapılmaktadır. Ancak bu ülkelere erkenci patates ihracatı yapılabilir. Nisan-Mayıs aylarında AB ülkelerinde taze patates talebi çok yüksek olup, bu taleplerini bugün için büyük oranda Mısır, Fas, Tunus, İsrail, Güney Kıbrıs ve İtalya gibi ülkelere karşılamaktadırlar. Bu açıdan ülkemizde önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Türkiye'den sürekli patates satın alan ülkeler; Ürdün, Irak, Lübnan, S.Arabistan ve Kuveyt gibi Ortadoğu ülkeleridir. Ortadoğu'da bulunan Arap ülkelerinde iklim koşullarının patates üretimine uygun olmaması nedeniyle, gereksinim duydukları patates ithal yoluyla karşılanmaktadır. Yapılan incelemelere ve değerlendirmelere göre bu ülkelerin yıllık patates ithalatı 2003 yılı için 500-600 bin ton dolaylarındadır. Oysa aynı yıl bizim patates ihracatımız 172.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Patates ihracatı bakımından bu ülkeler bizim için iyi bir pazar konumundadırlar. Aynı şekilde Balkan ve Baltık ülkeleri ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde de önemli pazar potansiyeli bulunmaktadır. Patates tarımının geleceği açısından bu pazarları çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir (Arioğlu ve ark., 2006).

Özellikle büyük şehirlerde beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, hazır ve çabuk yiyeceklere (fast food) yönelmesi, patatesin de bu beslenme şeklinde önemli bir yer tutması dikkate alınır, gelecek yirmi yılda patates tüketiminde hazır gıdaların payı önemli ölçüde artacak ve buna bağlı olarak bu yönde faaliyet gösterecek yeni tesisler kurulacaktır. İşlenmiş patates mamullerinin tüketimi yönündeki gelişmelere paralel olarak yapılacak yatırımlar teşvik edilmelidir.

Erkenci patatesin önemli bir ekonomik gelir kaynağı olması yanında bir diğer önemli katkısı da aile işgücü açısından olmaktadır. Patates, çapa bitkisi olması nedeniyle işletmelerdeki atıl işgücünü, özellikle de kadın işgücünü, tam olarak değerlendirmekte; mevsimlik olarak çalışan işçilere de ekonomik gelir yaratmaktadır. Çapa işi tipik bir kadın işi olup; Adana'da patates üretiminde kadın işgücü (mevsimlik olmak üzere) yoğun olarak kullanılmaktadır. Özellikle mevsimlik işçilikte kadın ve erkek arasındaki cinsiyete dayalı işbölümü için önemli bir örnek oluşturmakta; içlerinde erkek işi olarak bilinen elcilik yapan kadınlar da bulunmaktadır.

Yukarıda açıklanan konulara bağlı olarak bu araştırmada sırasıyla;

1.Adana’da erkenci patates üretimi yapan işletmelerin sosyo-ekonomik özellikleri ile işletme yapıları ortaya konmuş ve sorunları belirlenmiş,

2.Patates üretiminde yoğun olarak kadın işgücü kullanılması nedeniyle, bu işletmelerdeki toplumsal cinsiyet yapılanması (aile başkanı ve eşi, mevsimlik kadın ve erkek işçiler ve elciler açısından) ortaya konmuştur.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Adana İli’nde erkenci (turfanda) patates üreten işletmelerin sahipleriyle, bu işletmelerde çalışan mevsimlik kadın işçilerle ve kadın elcilerle yapılan bireysel görüşmeler sonucunda elde edilen birincil veriler oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, konuyla ilgili diğer kişi ve kurumlar tarafından yapılmış olan yerli ve yabancı literatüre ait ikinci veriler de kullanılmıştır.

Araştırmada erkenci patates üreten işletme sahipleri ve mevsimlik kadın işçiler için iki farklı anket formu hazırlanmış; kadın elcilerle ise odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Erkenci patates üreten işletme sahipleriyle yapılan bireysel görüşmelerde kullanılan anket formlarının içeriği 3 ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde işletme sahibi ve ailesine ait sosyo-ekonomik özellikler ve toplumsal cinsiyet yapılanması (yaş, cinsiyet, eğitim, doğum yeri, meslek yapılanması, çocuk sayısı, evlilik yaşı, aile içi ve tarımsal kararlara katılım vb.) incelenmiş; ikinci bölümde tarımsal işletmecilik ile ilgili sorulara (işgücü varlığı, arazi tasarruf şekli, ürün deseni, yabancı işgücü kullanımı, hayvan varlığı, kredi ve borçlar, üretim tekniği, girdi kullanımı vb.) yer verilmiş; üçüncü bölümde ise işletmelerin erkenci patatesle ilgili pazarlama sorunları ele alınmıştır.

Mevsimlik kadın işçilerle yapılan bireysel görüşmelerde kullanılan anket formları da üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kadınlara ait sosyo-ekonomik özellikler (yaş, eğitim, meslek yapılanması, çocuk sayısı, medeni durum vb.) incelenmiş; ikinci bölümde mevsimlik işçilik ile ilgili sorulara (elci ve işletme sahibiyle yaşanan sorunlar, bırakma eğilimi vb.) yer verilmiş; üçüncü bölümde ise toplumsal cinsiyet yapılanması (yapılan işler, alınan yevmiye, kazanılan gelirin harcama yönü ve kontrolü, çocukların bakımı vb.) ele alınmıştır.

Kadın elcilerle yapılan odak grup görüşmelerinde ise genel olarak bu mesleği seçme nedenleri, sorunları, memnun olup olmama durumları, elciliği bırakma eğilimleri ve kadınların elcilik yapmalarına kocaların/erkeklerin bakış açıları ele alınmıştır.

2.2.Yöntem

2.2.1. Araştırma Alanı Seçimi

Araştırma alanı olarak, Türkiye erkenci (turfanda) patates üretiminin önemli bir kısmını karşılayan Adana İli seçilmiştir. Bu ile ait resmi kayıtlar incelenmiş ve erkenci patates ekim alanları ile üretimin yoğun olarak yapıldığı ilçelerin tamamı araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Adana Tarım İl Müdürlüğü kayıtlarına göre 2005 yılı itibariyle 80.015 ton olan patates üretiminin 64.250 tonu erkencidir. Adana İli’ndeki 64.250 ton olan erkenci patates üretimi Yüreğir, Seyhan, Ceyhan, İmamoğlu ve Yumurtalık ilçelerinde üretilmektedir. Adana İline bağlı olan diğer ilçelerden Karaisalı, Karataş, Kozan, ve Aladağ’da patates üretimi yapılmamakta; bazı ilçelerde ise sadece tohumluk üretimi yapılmaktadır. Araştırma alanı ile ilgili bilgiler Çizelge 2.1.’de verilmiştir.

Çizelge 2.1. Adana İli Erkençi Patates Üretimi

İlçeler	Erkençi Patates Üretimi (Ton)
Yüreğir	38.500
Seyhan	12.000
Ceyhan	9.000
İmamoğlu	4.000
Yumurtalık	750
Ara Toplam	64.250
<i>Saimbeyli*</i>	80
<i>Feke*</i>	40
<i>Pozantı*</i>	45
<i>Tufanbeyli*</i>	15.600
Ara Toplam	15.765
TOPLAM	80.015

*Tohumluk üretimi yapılan ilçeler.

Kaynak: TKB,2006.

Çizelge 3.1.'de araştırma alanına ait 2006 yılı rakamlarının kullanılmasının nedeni; projenin 2007 yılı içerisinde önerilmiş ve kabul edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, araştırma alanında yapılacak anket sayıları 2006 yılı kayıtlarına göre belirlenmiş ve uygulanmış olduğu için, araştırma raporunda da 2006 yılı kayıtları verilmiştir. Diğer taraftan, 2009 yılından itibaren Adana İli İlçeleri idari olarak tekrar yapılmış ve Yüreğir İlçesi'nin bir kısmı Sarıçam olarak, Seyhan İlçesi'nin bir kısmı ise Çukurova olarak ayrılmıştır. Anket uygulamalarının önemli bir kısmı 2009 yılından önce tamamlanmış olduğu için, yeni idari yapılanma araştırma raporuna yansıtılamamıştır. Araştırma alanına ait 2009 yılı rakamları, bilgi amacıyla Ek 1'de verilmiştir.

Araştırma alanını temsil edebilecek köyler ise Yüreğir, Seyhan, Ceyhan ve İmamoğlu Tarım İlçe Müdürlükleri kayıtları, teknik elemanların ve yörede erkençi patates üretiminde söz sahibi olan üreticilerin görüşleri dikkate alınarak "Gayeli Örneklem Yöntemi" ile belirlenmiştir. Buna göre Kızıldere, Kürkçüler, Küçük Dikili, Sarıhuğular, Ağzı Büyük, İmamoğlu (Merkez), Misis, Zeytinli, Karaoğlan-Camili, Gemisüren ve Ali Hocalı olmak üzere 11 köy araştırmaya dahil edilmiş; toplam 64 işletme sahibi ile anket uygulaması yapılmıştır (Çizelge 2.2.). Örneklem ile ilgili bilgiler araştırmanın "2.2.2. Örnek Seçiminde Kullanılan Yöntem" kısmında açıklanmıştır. İşletmeler hakkında bilgi almak için hazırlanan anketler, işletme sahiplerine uygulanmıştır.

Çizelge 2.2. Araştırma Alanını Temsil Eden Köyler ve Uygulanan Anket Sayıları

Köyler	Anket Sayısı	%
1. Kızıldere	17	26.6
2 . Kürkçüler	16	25.0
3 .Küçük Dikili	8	12.5
4 . Sarıhuğular	5	7.8
5. Ağzı Büyük	5	7.8
6 . İmamoğlu (Merkez)	4	6.2
7 .Misis	3	4.7
8 . Zeytinli	2	3.1
9 . Karaoğlan-Camili	2	3.1
10 . Gemisüren	1	1.6
11. Ali Hocalı	1	1.6
Toplam	64	100.0

2.2.2. Örnek Seçiminde Kullanılan Yöntem

2.2.2.1. İşletme Sahiplerinin Seçimi

Adana İli'ne ait erkenci patates ekim alanları ve üretimin yoğun olarak yapıldığı ilçeler araştırma kapsamına dahil edildiği için, toplam ekim alanlarının %95'inin bulunduğu, Yüreğir, Seyhan, Ceyhan ve İmamoğlu ilçeleri araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Bu ilçelerden gayeli örnekleme ile belirlenen köylere ait erkenci patates üretimi yapan tarım işletmelerinin tam sayımı ile çerçeve liste elde edilmiştir.

Elde edilen çerçeve listeye "Tabakalı Örnekleme (Neyman) Yöntemi" uygulanmıştır. Bu yöntemde esas olarak; her tabakanın ortalaması, varyansının ağırlıkları dikkate alınarak tabakaların tamamı için tek bir örnek hacmi belirlenir (Çiçek ve Erkan,1996).

Neyman yöntemine göre örnek hacmi (1) no'lu eşitlikten elde edilebilir.

$$n = \frac{(\sum N_h S_h)^2}{n^2 D^2 + \sum N_h S_h^2} \quad (1)$$

Burada;

n = örnek hacmi

N_h = h'inci tabakadaki birim sayısı (frekans)

S_h = h'inci tabakanın standart sapması

N = toplam birim sayısı

D^2 = Düzeltme faktörü

Z^2 = izin verilen güvenlik sınırının Z tablo değeridir.

Neyman yöntemine göre, %99 güven aralığında, ortalamadan %10 sapma ile örnek hacmi 64 olarak belirlenmiştir.

Anakitleyi temsil edebilecek uygun tabaka sınıflarının ve örnek hacminin bulunması amacıyla alternatif modeller incelenmiş ve işletmeler patates ekim alanları baz alınarak 4 tabaka üzerinde çalışılması uygun görülmüştür. Bu tabakaların sınırları 1-100 da, 101-300 da, 301-500 da ve 501+ da olarak belirlenmiştir. Belirlenen örnek sayısı "Oransal Yöntem" ile tabakalara dağıtılmış ve belirlenen tabaka genişliklerine göre anket uygulaması gereken işletme sayısı Çizelge 2.3.'de verilmiştir.

Örnek köylerin tabakalara dağıtılmasında da (2) no lu eşitlik kullanılmıştır;

$$n = \frac{N_h}{\sum N_h} * n \quad (2)$$

Çizelge 2.3. Örnek İşletmelerin, İşletme Genişlik Gruplarına Göre Dağılımı

Arazi Genişlik Grupları (da)	Frekans Sayısı (Nh)	Standart Sapma (Sh)	Varyans (Sh²)	Nh*Sh	Nh*Sh²	Örnek Sayısı (n)
1-100	58	9.62	92.59	558.11	5370.53	18
101-300	95	29.87	892.40	2837.95	84778.55	29
301-500	35	44.45	1975.69	1555.71	69149.24	11
501+	21	143.85	20691.86	3020.78	434529.10	6
Toplam	209	227.79	23652.56	7972.55	593827.41	64

2.2.2.2. Mevsimlik İşçiler ve Kadın Elcilerin (Aracıların) Seçimi

Araştırma alanında çalışan mevsimlik işçilerle, işletme sahiplerine mevsimlik işçi bulan elcilerin toplam sayısı bilinmemektedir. Tarımda iş ve işçi bulma aracı olarak faaliyette bulunmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler gerekli belgelerle birlikte Türkiye İş Kurumuna (İŞKUR) başvurmak zorundadırlar (<http://statik.iskur.gov.tr>). Dolayısıyla, elcilerin İŞKUR'a kayıt olma zorunluluğu bulunmasına rağmen, elcilerin çoğu kayıt dışı çalıştığı için kesin rakam bilinmemektedir. Elcilerin, iş buldukları mevsimlik işçileri de kaydedip İŞKUR'a bildirmeleri gerekirken; kendileri de kayıtlı olmadığı için mevsimlik işçilerin de kaydı yapılmamaktadır. Bu durum, çalışan toplam mevsimlik işçi ve elci sayısının bilinmesine imkan vermemektedir.

Araştırma alanında mevsimlik kadın işçilerle yapılacak olan görüşmeler için ilk olarak işletme sahipleri ve elcilerden izin alınmış daha sonra görüşmeye gönüllü olarak katılmak isteyen kadınlara anketin içeriği anlatılarak bireysel görüşmeler tamamlanmıştır. Araştırma alanında erkenci patates üretiminde çalışan toplam mevsimlik işçi (kadın veya erkek) sayısı bilinmediği için görüşme yapılan işletme sahiplerinin yanında çalışan mevsimlik kadın işçilerle görüşmeler yapılmış ve gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen toplam 100 kadın işçi ile görüşülmüştür.

Araştırma alanında çalışan toplam elci sayısı bilinmediği için, kadın elci sayısı da bulunamamıştır. Görüşme yapılan işletme sahipleri, kendilerine işçi sağlayan kadın elcilerin sayısının yaklaşık olarak 8–10 kişi olduğunu belirtmiştir. Bulunan kadın elcilerden görüşme yapmaya gönüllü olan 6'sı ile, 3 kişilik gruplar halinde, 2 odak grup görüşmesi yapılmıştır.

2.2.3. Verilerin Analiz Aşamasında Uygulanan Yöntem

Bireysel görüşmeler sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamında aktarılmış; yüzde dağılımları, tanımlayıcı ve ilişki arayan istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Anket uygulamaları 2008 ve 2009 yılında, proje ekibi tarafından yapılmıştır.

Çeşitli veri toplama araçları ya da teknikler kullanılarak toplanan verilerin analizinde pek çok istatistiksel paket program kullanılmaktadır. Sosyal bilim araştırmacıları tarafından yaygın olarak kullanılan program, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programıdır (Büyüköztürk, 2002). Çalışmada, araştırma alanında uygulanan anketlerin dökümleri ve analizleri yapılmıştır. Veriler bilgisayar ortamında SPSS 15 Programı ve Excel Programı kullanılarak analiz edilmiştir.

İşletme Faaliyet Sonuçları ve Toplumsal Cinsiyet ile ilgili yapılan analizlerde kullanılan yöntemler aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

İşletme Faaliyet Sonuçları: İncelenen işletmelerin ve faaliyetlerinin analizinde ilk olarak işletmecilerin sosyo-ekonomik yapıları içinde arazi, nüfus ve işgücü varlıkları incelenmiştir. İşletmelerin nüfus durumu; yaş grupları, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre ayrı ayrı incelenmiştir. Potansiyel aile işgücü ise Çizelge 2.4.'de verilen katsayılar kullanılarak hesaplanmıştır.

Çizelge 2.4. Erkek İşgücü Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Katsayılar

Yaş Grupları	Kadın	Erkek
0-6	0.00	0.00
7-14	0.50	0.50
15-49	0.75	1.00
50-+	0.50	0.75

Kaynak: Açıl ve Demirci, 1984.

İşletmelerin sermaye miktar ve bileşimlerinin ortaya konulmasında, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esası kullanılmıştır. İşletmelerin aktif sermayesi; arazi, arazi ıslahı, bitki ve bina sermayelerinden oluşan çiftlik sermayesine, alet ve makine, hayvan, malzeme ve mühimmat ile para sermayelerinden oluşan işletme sermayesi eklenerek bulunmuştur. İşletmede öz sermaye, aktif sermayeden borç ve borç faizleri ile kiraya tutularak işlenen arazi sermayelerinin toplamından oluşan yabancı sermayenin düşülmesi suretiyle hesaplanmıştır.

İşletmelerin sermaye yapıları ortaya konduktan sonra işletme faaliyet sonuçlarının analizi yapılmıştır. Bu bölümde Gayrisafi üretim değeri (GSÜD), sabit masraf (SM) ve değişen masraflardan (DM) oluşan işletme masrafları (İM), brüt kar (BK), gayrisafi hasıla (GSH), tarımsal gelir (TG) ve aile geliri (AG) hesaplanmıştır.

Gayrisafi üretim değeri, işletmelerin tarımsal faaliyet sonucu elde edilen ve bir pazar değeri bulunan ürün miktarlarının, birim fiyatları ile çarpılması sonucu bulunan değere, söz konusu üretim faaliyetine ait sermayedeki yıllık produktif artışların ilavesi ile bulunur (Açıl ve ark., 1995). İşletmelerin gayrisafi üretim değeri, bitkisel gayrisafi üretim değeri ile hayvansal gayrisafi üretim değeri toplamından oluşmaktadır.

İşletme masrafları, değişen işletme masrafları ve sabit işletme masrafları olarak incelenmiştir.

Kısaca işletmelerde değişen masraflar, materyal kullanımı, geçici işçilik, makine kirası, pazarlama ve diğer bitkisel üretim değişen masraflarından oluşmaktadır. Üretim girdileri tutarı başka bir alternatif alanda değerlendirilmiş olsa, belirli bir miktarda faiz geliri elde edilecektir. Bu girdilerin üretimde kullanılmalari durumunda faiz gelirinden vazgeçilmiş olunmaktadır. Bu nedenle masraf olarak değerlendirilmesi gerekir. Değişken masrafların faizi (döner sermaye faizi) olarak adlandırılan bu masraf unsuru fırsat maliyetini temsil etmektedir. Ülkemizde bu amaçla T. C. Ziraat bankasının tarımsal kredi faizi, sermayenin tarımsal üretimde bağlı kaldığı süreler dikkate alınarak kullanılmaktadır (Kıral ve Kasnakoğlu, 1999). Bu çalışmada T.C. Ziraat Bankasının 2009 yılı içerisinde uyguladığı tarımsal üretim kredi faiz oranı kullanılmıştır. 2009 yılı enflasyon oranı kullanılarak reel faiz oranı elde edilmiştir.

Sabit masraflara ise aile işgücü ücret karşılığı, daimi işçi ücretleri amortismanlar, binaların tamir bakım masrafları, vergi ve sigorta giderleri ile borç faizleri de sabit masraflarına dahil edilmiştir. Sabit işletme masraflarından aile işgücü ücret karşılığı, daimi yabancı işgücüne ödenen ücrete göre hesaplanmıştır. İşletmede kesintisiz 6 aydan fazla süre çalışan işçiler daimi işçi olarak kabul edilmiştir.

Gayrisafi üretim değerinden değişen masraflar çıkarılarak işletmelerin brüt karı hesaplanmıştır. Gayrisafi üretim değerine işletme dışı tarımsal gelir ilave edilerek gayri safi hasıla bulunmuştur. İncelenen işletmelerde yıllık faaliyet sonuçları ortaya konulurken elel alınan önemli bir kriter de Saf Hasıla'dır. Saf Hasıla, işletmelerin bir üretim dönemi içerisinde iyi işletilip işletilmediğini, üretim dalları arasındaki organizasyonun uygun olup olmadığını ve işletme sonucunu bir bütün olarak göstermesi bakımından objektif bir ölçü olarak ele alınmakta ve kullanılmaktadır (Açıl ve Köylü, 1971). İncelenen işletmelere ait saf hasıla, gayrisafi hasıladan işletme masrafları çıkarılarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde yıllık faaliyet sonuçları ortaya konulurken elele alınan diğer önemli bir kriter Tarımsal Gelir'dir. Saf Hasıla'ya, aile işgücü ücret karşılığı ilave edilmiş ve ödenen borç faizleri ve arazi kirası çıkarılarak tarımsal gelir bulunmuştur. Tarımsal gelire tarım dışı gelir eklenerek Toplam Aile Geliri hesaplanmıştır.

Tarım dışı gelir ise:

- a- Aile işgücünün tarım dışında çalışmasından elde ettiği gelir,
- b-Kiraya verilen arazi karşılığı sağlanan gelir,
- c-Gayri menkullerden kiraya verilenlerin kira geliri,
- d-Emekli maaşı geliri,
- e-Banka ve benzeri kurumlardan elde edilen faiz gelirleri,
- f-Tarım dışı ticari faaliyetten sağlanan karlar,
- g-Diğer tarım dışı gelirlerin toplamından oluşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet analizi, kadın ve erkeklerin yaşamlarındaki farklılıkları inceler; kadının sosyal ve ekonomik eşitsizliğinin nedenleriyle ilgilenir ve kadın için pozitif değişim yapmayı hedefler (www.gdrc.org).

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde toplumsal cinsiyetle ilgili olarak eğitim, meslek yapılanması, ilk evlilik yaşı, evlilik kararının verilme şekli, tarımsal faaliyetlere katılım ve tarımsal faaliyetlerde yapılan işler cinsiyete bağlı olarak analiz edilmiş; tanımlayıcı ve ilişki arayan istatistikler kullanılarak cinsiyete bağlı farklılık olup olmadığı incelenmiş ve buna göre yorum yapılmıştır.

2.2.4. Konuyla İlgili Kavramların Açıklanması

2.2.4.1. Erkenci (Turfanda) Ürün

Mevsimin başında ilk yetişen meyve ve sebze verilen ad (Demiray ve Ark., 1977). Turfanda sebzeçilik ise, bir mevsim başı üretim faaliyetidir. Bazı sebze ve meyvelerin, açık hava şartlarında erkenden yetiştirilip pazarlanması esasına dayanır. İlkbaharın erken başladığı yörelerimizde, sebze ve meyveler erken olgunlaşırlar ve 30 - 40 gün önceden pazarlara sunulurlar. Bu üretim faaliyetine turfanda sebzeçilik, bu sebzelere de turfanda sebze denir (<http://enginsalli.blogcu.com>). Erkenci ürünler mevsim başında ilk piyasaya çıktıklarında ekonomik değeri oldukça yüksek olan ürünlerdir.

2.2.4.2. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal Cinsiyet, biyolojik cinsiyet dışında kadın ve erkeğe toplumsal ve kültürel olarak yüklenen rolleri ifade etmektedir (Demir ve Acar, 1993). Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını literatüre sokan Ann Oakley'e göre, erkekler ve kadınlar arasında toplumsal bakımdan eşitsiz bölünme vardır (Marshall, 1999).

1970'lerde kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların sadece biyolojik farklılıklarla açıklanamayacağından hareketle, erkekler ve kadınlar arasında kültürel ve toplumsal rollerle ilgili farklılıkları ortaya koymak için sosyolojik ve psikolojik çalışmalar yapılmış ve sonuçta kadınlar ve erkekler arasında düşünceler ve rollerle ilgili olarak farklı kültürlerde muazzam değişiklikler olduğu saptanmıştır. Kız ve erkek çocuğun aile ideolojisine göre toplumsallaşma süreçleri, ev içi ve dışı roller, istihdam kalıpları vb. konular bu araştırmalarda ele alınmıştır (Marshall, 1999).

2.2.4.3. Mevsimlik Tarım İşçisi

Mevsimlik işçi, süreklilik gösteren ancak işin niteliği gereği veya doğa koşullarının gerektirdiği nedenlerle, yılın belirli dönemlerinde faaliyetine bir süre ara verilen iş yerlerinde çalışan işçilerdir. Tarım, gıda, sanayi, tuğla fabrikaları, turizm, bazı inşaat ve maden işlerinde yaygın bir istihdam yöntemidir (Emiroğlu ve ark., 2006).

Erkuş ve ark. (1995) **tarım işçilerini**, tarımsal faaliyetlerde kol kuvvetinden yararlanan insanlar olarak tanımlamış; işletmelerde daimi veya geçici olarak kalan, yemek ihtiyaçları karşılanan (iaşe edilen) ve aynı zamanda ücret alan kişilerin işçi sayıldığını ifade etmişlerdir. Buna göre bir başkasının işletmesinde bir ücret karşılığı çalışan insanlar tarım işçisini teşkil etmektedir.

Açıl ve Demirci (1984) ile Erkuş ve ark. (1995) **tarım işçilerini** değişik şekillerde sınıflandırmışlardır. İlk olarak tarım işçilerini, işletmede daimi (sürekli) ve geçici bulunma durumlarına göre tanımlamışlardır.

Geçici tarım işçileri, işletmede bir yıl içerisinde, belirli zamanlarda, işin en fazla olduğu ve kısa zamanda yapılması gerektiğinde ihtiyaç duyulan işçilerdir. İşe göre gündelikçi, aylıkçi ve mevsimlik istihdam edilebilirler. Kadın, erkek ve çocuk olabilirler. Cinsiyete göre kadın ve erkek; oturdukları yere göre yerli ve gezici olarak sınıflandırılırlar.

Yıldırak ve ark. (2003), **geçici ve gezici işleri** şu şekilde tanımlamışlardır: Kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edemeyen az topraklı veya topraksız aileler, geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere gezici (mevsimlik) ve/veya geçici (günübirlik) giderek iş aramaktadırlar. Özellikle fındık, pamuk, çay, tütün, üzüm, havuç ve şekerpancarı tarımının yoğun olarak yapıldığı Çukurova, Karadeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgelerine; bu bitkilerin çapa, sulama ve hasat zamanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu Bölgelerinden yüzbinlerce gezici ve/veya geçici tarım işçisi aileleri ile birlikte gelmektedir. Bu işçiler geçici (günübirlik) ya da gezici (mevsimlik) işçi diye isimlendirilmektedir.

2.2.4.4.Elci (Aracı)

Tarım araçları, tarımsal işlerin yoğunlaştığı mevsimlerde işverene karşı işçi, işçilere karşı işveren adına ilişki kurarak tarımda emek arz-talep dengesini sağlamaya çalışırlar (Yıldırak ve ark.,2003).

Tarım araçları gezici ve geçici olarak çalıştıkları bölgelere göre farklı isimler almaktadır. Ege Bölgesi'nde dayıbaşı ve elci, Çukurova Bölgesi'nde elci, Karadeniz Bölgesi'nde çavuş veya dayıbaşı, İç Anadolu Bölgesi'nde dayıbaşı, elçibaşı veya çavuş olarak isimlendirilmektedir. Bunların yanısıra boladur, dragoman, kahya, başkan, başçıl olarak da isimlendirilmektedir (Yıldırak ve ark.,2003).

Aracı veya elci çok genel olarak, büyük işletme sahiplerine mevsimlik tarım işçisi bulan kişilere verilen isimdir. Çukurova Bölgesi'nde elçi veya elci olarak da kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle işçiler ve işveren arasında tüm konularda elçilik yapan, aracı olan, köprü kuran kişidir. Hemen hemen tamamen erkekler tarafından yapılan bir iş olmakla birlikte, aracılık yapan kadın elciler de bulunmaktadır. Yıldırak ve arkadaşları (2003) tarafından Türkiye'de yapılan çalışmada, görüşülen 64 elcinin sadece 3'ünün (%4.7) kadın olduğu belirtilmiştir.

Tarımda iş ve işçi bulma aracı olarak faaliyette bulunmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler gerekli belgelerle birlikte Türkiye İş Kurumu'na (İŞKUR) başvurmak zorundadırlar (<http://statik.iskur.gov.tr>). Diğer bir ifadeyle, araçlar İŞKUR'dan izin belgesi almadan aracılık faaliyetinde bulunamamaktadır. Aracılık izin belgesi kişiye özeldir ve aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılmaz (<http://statik.iskur.gov.tr>).

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Hanehalkı Bilgileri (Sosyo-Demografik Bilgiler)

Araştırma alanında görüşülen 64 hane halkı (bir hanede bir ya da daha fazla aile yaşayabilmektedir) bilgileri içerisinde aile reisine yakınlık, cinsiyet dağılımı, doğum yeri, yaş yapılanması, aile biçimi, medeni durum, eğitim düzeyi, ilk evlilik yaşı, evlilik kararının verilme biçimi, akraba evliliği durumu, toplam çocuk sayısı, meslek yapılanması ve ehliyet kullanımı ile ilgili istatistik veriler araştırma alanındaki sosyo-kültürel yapıyı ortaya koyabilmek amacıyla ilk olarak tüm hanehalkı bireyleri için (evli çocuklar ve birlikte yaşanan diğer aile üyeleri de dahil) ele alınmış; işletmeler açısından toplumsal cinsiyet yapılanmasını ortaya koyabilmek amacıyla, işletme sahibi ve eşi için ayrıca incelenmiştir.

3.1.1.Tüm Aile Bireyleri

Araştırma alanında tüm hanehalkı bireylerinin sayısı 322 kişi olup; 124 aile bulunmaktadır.

Araştırma alanındaki hanehalkı bireylerinin (toplam 322 kişi) %19.9'unu (64 kişi) hanehalkı reisi; %19.9'unu (64 kişi) hanehalkı reisinin eşi; %25.8'ini (83 kişi) kızı; %31.1'ini (100 kişi) oğlu; %1.2'sini (4 kişi) annesi; %0.6'sını (2 kişi) babası; %1.2'sini (4 kişi) torunu; %0.3'ünü (1 kişi) ise diğer bireyler oluşturmaktadır. Hanehalkı bireylerinin %47.8'i (154 kişi) kadın; %52.2'si (168 kişi) erkektir. Doğum yerlerini %49.1 ile (158 kişi) köy; %50.9 ile (164 kişi) şehir oluşturmaktadır.

Araştırma alanındaki hanehalkı üyelerinin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde, elde edilen bulguların Türkiye ortalamasına benzer fakat daha olumlu olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.1.).

Çizelge 3.1. Hanehalkı Bireylerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş grupları	Araştırma alanı		Türkiye *	
	Sayı	%	Sayı	%
0-14	43	13.4	18.642.391	26.4
15-64	253	78.6	46.943.690	66.5
65+	26	8.1	5.000.175	7.1
Toplam	322	100.0	70.586.256	100.0

*Türkiye İstatistik Yıllığı,2008.

Araştırma alanındaki genel eğitim düzeyi %33.6 ile ilk olarak ilkokul ve %22.1 ile ikinci olarak lise düzeyinde yoğunlaşmaktadır (Çizelge 3.2) .

Çizelge 3.2. Tüm Hanehalkı Bireylerinin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Sayı (kişi)	%
Okuma Yazma Bilmeyen	13	4.2
Okur Yazar	38	12.4
İlkokul Mezunu	103	33.6
İlköğretim Mezunu	20	6.5
Ortaokul Mezunu	23	7.5
Lise Mezunu	68	22.1
Üniversite Mezunu	42	13.7
Toplam	307*	100.0

*15 kişi 6 ve daha düşük yaş grubundadır.

Araştırma alanındaki üniversite mezunlarının %38.1'i (16 kişi) 20-30 arası yaş grubunda bulunmakta olup, bir diğer ifadeyle gençlerden oluşmaktadır. Geriye kalanların %42.9'u (18 kişi) 31-40 arası yaş grubunda; %9.5'i (4 kişi) 41-50 arası yaş grubunda; yine %9.5'i (4 kişi) 51 ve daha yukarı yaş grubunda yer almaktadır.

Araştırma alanındaki ailelerin (124 aile) %92.7'si (115 aile) çekirdek, %5.6'sı (7 aile) geniş ve %1.6'sı (2 aile) ise eksik aile olarak yaşamaktadır. Bu ailelerde yaşayan kişilerin %66.8'i (187 kişi) evli, %31.8'i (89 kişi) bekar ve %1.4'ü ise (4 kişi) duldur. Araştırma alanındaki hanehalkı bireylerinin %13.0'mın (42 kişi), 15 yaş altında oldukları için, medeni halleri dikkate alınmamıştır.

Evli olan hanehalkı üyelerinin yaklaşık yarısı 19-21 ve 22-24 arası yaş grubunda evlenmiştir (Çizelge 3.3.). Alandaki ortalama ilk evlilik yaşı 21.8'dir. Bu kişilerin evlilik kararında ağırlıklı olarak anlaşma (%44.5; 85 kişi) ve aile kararıyla evlenme (%42.4; 81 kişi) yer almaktadır. Bunun dışında %6.8 oranında (13 kişi) görücü usulü evlilik ve %6.3 ile (12 kişi) kaçma yer almaktadır.

Çizelge 3.3. Tüm Hanehalkı Üyelerinin Gruplara Göre İlk Evlilik Yaşlarının Dağılımı

İlk Evlilik Yaş Grupları	Sayı (kişi)	%
13-15	7	3.7
16-18	33	17.3
19-21	57	29.8
22-24	46	24.1
25-27	34	17.8
28-30	11	5.8
31-33	3	1.6
Toplam	191*	100.0

*Evlü ve dul olan kişilerin toplam sayısı.

Araştırma alanında yakın akraba (amca, hala, dayı, teyze çocukları) evliliği oranı %32.5 (62 kişi) olarak saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle alandaki her 3 kişiden biri yakın akraba evliliği yapmıştır. Akraba evliliği yapmayanların oranı %54.5 (104 kişi) olup, uzak akrabalarıyla (yakın akrabaların yeğenleri, torunları vb.) evlenenlerin oranı ise %7.8'dir (25 kişi).

Araştırma alanındaki ailelerin toplam olarak %51.6'sı 2 veya 3 çocuk sahibidir. Hiç çocuğu olmayanların oranı %1.6 olup; 5 ve daha fazla çocuğu olanların toplam oranı ise %20.9'dur (Çizelge 3.4.). Aile başına düşen ortalama çocuk sayısı ise 3'dür.

Çizelge 3.4. Tüm Hanehalkı Bireyelerine Ait Çocuk Sayıları ve Dağılımı

Çocuk Sayıları	Sayı (aile)	%
Çocuk Yok	2	1.6
1	19	15.3
2	31	25.0
3	33	26.6
4	13	10.5
5	11	8.9
6	7	5.6
7	4	3.2
8	2	1.6
9	1	0.8
10	1	0.8
Toplam	124	100.0
Ortalama çocuk sayısı/aile	3.16	

Araştırma alanındaki meslek yapılanması incelendiğinde, kadınların önemli bir kısmının ev kadını (%85.2) olduğu saptanmıştır. Çiftçilik yapan, memur olan ve serbest çalışan kadın sayısı ise oldukça düşüktür. Ayrıca alanda kadın nüfusun beşte biri (%20.1) öğrenci statüsündedir (Çizelge 3.5.). Bu öğrenciler üniversite eğitimi aldıkları ve/veya bir işe girdikleri takdirde alandaki ev kadını oranı ileriki yıllarda çalışan kadın lehine değişecektir. Aksi takdirde ise alandaki ev kadınlarının oranı artacaktır.

Çizelge 3.5. Kadın Hanehalkı Bireylerinin Meslek Yapılanması

Meslekler	Sayı (kişi)	%
Ev kadını	98	85.2
Çiftçi	7	6.1
Serbest Meslek	5	4.4
Memur	3	2.6
Emekli	2	1.7
Toplam	115	100.0
Öğrenci	29	20.1
Genel Toplam	144	--

Erkeklerin meslekleri incelendiğinde yoğunluğun, sadece çiftçilik yapan (%51.6) ve çiftçilikle birlikte serbest meslekle uğraşanlarda (%23.8) olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla, çiftçilikle uğraşanların oranı toplam olarak %75.4'tür (92 kişi) . Erkekler arasında da nüfusun yaklaşık beşte biri öğrenci statüsündedir (Çizelge 3.6).

Çizelge 3.6. Erkek Hanehalkı Bireylerinin Meslek Yapılanması

Meslekler	Sayı (kişi)	%
Çiftçi	63	51.6
Her ikisi	29	23.8
İşçi	12	9.8
Serbest Meslek	6	5.0
Memur	4	3.3
Emekli	4	3.3
Asker	2	1.6
İşsiz	2	1.6
Toplam	122	100.0
Öğrenci	38	23.8
Genel Toplam	160	--

Araştırma alanında özellikle erkek çocuklar, üniversite eğitimi almadıkları/alamadıkları takdirde tarıma yönlendirilmektedir. Bu nedenle alandaki çiftçi nüfus sayısı, öğrenci olarak görünen bu grubun eğitime bağlı olarak ileride değişecektir. Ayrıca aileler erkek çocuklarının, üniversite eğitimi almasalar bile, tarım dışı (sigortalı, garantili, devlet dairesinde vb.) bir işte çalışmalarını tercih ettikleri için, büyük olasılıkla tarım ikinci gelir kaynağı ve meslek olarak bu öğrencilerin hayatında yer alacaktır.

Araştırma alanındaki 18 yaş üzeri kadın ve erkeklerin ehliyet sahibi olup olmadıkları incelenmiş ve kadınların çoğunluğunun (%83.1), erkeklerin ise sadece %16.2'sinin ehliyetinin olmadığı saptanmıştır.

3.1.2. İşletme Sahibi ve Eşi

Araştırma alanında görüşülen işletme sahipleri (64 adet) ve eşlerinin hepsi hayatta olup; %57.0'ı (73 kişi) köyde, %43.0'ı da (55 kişi) şehirde doğmuştur. İşletme sahibi ve eşlerinin yaş ortalaması 50.17 olup, yaş gruplarına göre dağılımları Çizelge 3.7'de verilmiştir.

İşletme sahibi ve eşlerinin eğitim düzeyleri %50.0 ile (64 kişi) ilkökul düzeyinde yoğunlaşmaktadır. Ortalama eğitim süreleri ise 6.28 yıl olup oldukça düşüktür.

Cinsiyete göre ele alındığında, kadınların eğitim düzeyleri ve süreleri erkeklere göre daha düşüktür (Çizelge 3.8.). Diğer bir ifadeyle cinsiyet ile eğitim arasında bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmada yapılan Chi-Square (ki-kare) analizinde Pearson Chi-Square değeri (10.083 ve $p < 0.05$) ve ona bağlı p değerine

bakıldığında eğitim durumu ile cinsiyet arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin derecesi 0.28 olup (Cramers'V) bulunan değer istatistiksel olarak anlamlıdır.

Çizelge 3.7. İşletme Sahibi ve Eşlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (kişi)	%	Sayı (kişi)	%	Sayı (kişi)	%
20-29	5	7.8	3	4.7	8	6.3
30-39	12	18.8	10	15.6	22	17.2
40-49	20	31.3	14	21.9	34	26.6
50-59	13	20.3	17	26.6	30	23.4
60-69	9	14.1	14	21.9	23	18.0
70-80	5	7.8	6	9.4	11	8.6
Toplam	64	100.0	64	100.0	128	100.0
Ortalama yaş	48.33		52.02		50.17	

Çizelge 3.8. İşletme Sahibi ve Eşinin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (kişi)	%	Sayı (kişi)	%	Sayı (kişi)	%
Okuma yazma bilmiyor	7	100.0	-	-	7	100.0
Sadece okur yazar	10	62.5	6	37.5	16	100.0
İlkokul mezunu	31	48.4	33	51.6	64	100.0
Ortaokul mezunu	3	30.0	7	70.0	10	100.0
Lise mezunu	11	50.0	11	50.0	22	100.0
Üniversite mezunu	2	22.2	7	77.8	9	100.0
Toplam	64	50.0	64	50.0	128	100.0
Ortalama eğitim süresi (yıl)	5.47		7.09		6.28	

Araştırma alanında görüşülen işletme sahiplerinin büyük çoğunluğu (%89.1; 57 aile) çekirdek aile olarak yaşamaktadır. Bunu %7.8 ile (5 aile) geniş; %3.1 ile (2 aile) eksik aile izlemektedir.

Görüşülen ailelerin önemli bir kısmı 19-21 ile 22-24 arası yaş gruplarında evlenmişlerdir. Görüşülen kişilerin yaklaşık beşte biri ise (%21.1) 16-18 arası yaş grubuna evlenmiştir (Çizelge 3.9.).

Çizelge 3.9. İşletme Sahibi ve Eşinin Gruplara Göre İlk Evlilik Yaşlarının Dağılımı

İlk Evlilik Yaş Grupları	Sayı (kişi)	%
13-15	5	3.9
16-18	27	21.1
19-21	35	27.3
22-24	33	25.8
25-27	17	13.3
28-30	8	6.3
31-33	3	2.3
Toplam	128	100.0

İlk evlilik yaşlarının cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde kadınların erkeklerden daha erken yaşlarda evlendiği saptanmıştır. Ortalama ilk evlilik yaşı kadınlar için 20.33; erkekler için 22.83 olarak bulunmuştur İlk evlilik yaşının düşüklüğü ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle 13-15 yaş aralığında evlenenlerin tamamı ve 16-18 yaş aralığında evlenenlerin %74.1'ini kadınlar oluşturmaktadır. (Çizelge 3.10).

Çizelge 3.10. İşletme Sahibi ve Eşinin Cinsiyete Göre İlk Evlilik Yaş Dağılımı

İlk Evlilik Yaş Grupları	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (kişi)	%	Sayı (kişi)	%	Sayı (kişi)	%
13-15	5	100.0	--	--	5	100.0
16-18	20	74.1	7	25.9	27	100.0
19-21	18	51.4	17	48.6	35	100.0
22-24	14	42.4	19	57.6	33	100.0
25-27	3	17.6	14	82.4	17	100.0
28-30	3	37.5	5	62.5	8	100.0
31-33	1	33.3	2	66.7	3	100.0
Toplam	64	50.0	64	50.0	128	100.0
Ortalama ilk evlilik yaşı	20.33		22.83		21.58	

Araştırmada yapılan Chi-Square (ki-kare) analizinde Pearson Chi-Square değeri (19.996 ve $p < 0.05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında ilk evlilik yaşının düşüklüğü ile cinsiyet arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin derecesi 0.40 olup (Cramers'V) bulunan değer istatistiksel olarak anlamlıdır.

Eşlerin evlilik kararında ilk olarak aileler (%50.0; 65 kişi), ikinci olarak anlaşma (%32.8;42 kişi) etkilidir. Görücü usulü evlilik (%9.4; 12 kişi) ve kaçma (%7.0; 9 kişi) çok yüksek değildir. Ailelerin %37.5.'i (24 aile) yakın akrabasıyla; %15.6'sı (10 aile) uzak akrabasıyla evlidir. Akraba evliliği yapmayanların oranı ise %46.9'dur (30 aile).

İşletme sahibi ve eşleri dikkate alındığında, aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 4.05 olarak bulunmuştur. Ailelerin toplam olarak %53.1'i ise 3 ile 5 arasında çocuğa sahiptir (Çizelge 3.11).

Çizelge 3.11. İşletme Sahibi ve Eşinin Çocuk Sayıları ve Dağılımı

Çocuk Sayıları	Sayı (aile)	%
Çocuk Yok	1	1.6
1	5	7.8
2	9	14.1
3	15	23.4
4	9	14.1
5	10	15.6
6	7	10.9
7	4	6.3
8	2	3.1
9	1	1.6
10	1	1.6
Toplam	64	100.0
Ortalama çocuk sayısı/aile	4.05	

Tüm hanehalkı ortalamasında ortalama çocuk sayısı 3.16 olarak (bkz. Çizelge 3.4) bulunmuştur ve bu rakam, araştırma alanında aile başına ortalama çocuk sayısının düştüğünü göstermektedir. Evlilik yaşının yükselmesi, çocukların eğitim sürelerinin uzaması ve daha az çocuğa sahip olma isteği gibi nedenler, sahip olunan çocuk sayısını düşürmekte; ebeveynlerle çocuklar birlikte ele alındığında demografik göstergelerde değişimler görülmektedir.

Araştırma alanında görüşülen işletme sahiplerinin meslek yapılanması incelendiğinde %71.9'unun (46 kişi) sadece çiftçilikle; %28.1'inin ise (18 kişi) çiftçilikle birlikte serbest meslekle de uğraştığı saptanmıştır. Kadınların büyük çoğunluğu (%90.6; 58 kişi) ev kadını olup; bizzat çiftçilik yapan veya eşiyile birlikte tarımsal faaliyetlere katılan kadın oranı oldukça düşüktür (%7.8; 5 kişi). Kadınlarda sadece bir kişi (%1.6) memur emeklisidir.

Araştırma alanında ehliyet sahipliği yine erkeklerin lehine bir durum göstermektedir. Kadınların %87.5'inin ehliyeti bulunmazken; bu oran erkekler için %23.4'tür. Ehliyeti olmayan erkekler genellikle erkek çocukları ile birlikte araziye gidip gelmektedir. Ehliyeti olan kadınların (%12.5) ise sadece bir tanesi tarımla uğraşmakta ve araziye kendisi gidip gelmektedir.

3.2. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları

3.2.1. İşletme Arazileri

3.2.1.1. İşletmelerin Arazi Genişlikleri

Araştırma kapsamında ele alınan işletmeler, ortalama işletme genişliği ve erkenci patates arazilerinin toplamdaki payı hesaplanarak Çizelge 3.12 oluşturulmuştur. Buna göre; işletmelerin ortalama işlenen arazi genişliği 137.4 dekar, ortalama erkenci patates arazisi 101.5 dekadır. İncelenen işletmelerde, erkenci patates arazisinin işlenen arazi içindeki payı %73.9'dur. (Çizelge 3.12).

Çizelge 3.12. İşletmelerin Ortalama İşletme Arazi Genişlikleri (da) ve Erkenci patates Arazisinin Toplamdaki Payları

Arazi Genişlik Grupları (da)	İşlenen Arazi Genişliği (da)	Ortalama Erkenci patates Arazisi (da)	Oran (%)
1-50	28.1	25.8	93.1
51-100	94.5	69.5	73.5
101-300	259.1	165.0	63.7
301-+	450.0	366.7	81.5
Ortalama	137.4	101.5	73.9

3.2.1.2. İşletmelerin Parsel Sayıları ve Parsel Genişlikleri

İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı 3.6, ortalama parsel genişliği 38.4 dekar olarak bulunmuştur. (Çizelge 3.13).

Genel Tarım Sayımı Sonuçları'na göre (DİE, 2004) 2001 yılı itibariyle ülkemizde ortalama işletme genişliği 59.9 dekar, parsel sayısı 4.07 adet ve parsel genişliği 14.9 da olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki işletmelerin parsel sayısı Türkiye ortalamasından düşük, parsel genişliği ise ortalamadan yüksektir.

Çizelge 3. 13. İşletmelerde Arazi Parsel Sayısı ve Parsel Büyüklüğü

Arazi Genişlik Grupları (da)	İşlenen Arazi Genişliği (da)	Parsel Sayısı (Adet)	Parsel Genişliği (da)
1-50	28.1	1.4	19.4
51-100	94.5	3.1	30.4
101-300	259.1	6.3	41.3
301-+	450.0	7.5	60.0
Ortalama	137.4	3.6	38.4

3.2.1.3. İşletmelerin Arazi Tasarruf Şekli

İşletme arazisi mülk, kira ve ortak araziden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerinin ortalama arazi genişliği 137.4 dekar olup bu işletmelerin ortalama mülk arazi genişliği 74.8 dekar, kiraya tutulan arazi genişliği 49.9 dekar ve ortak işlenen arazi genişliği ise 12.7 dekadır (Çizelge 3.14).

Çizelge 3. 14. İşletme Tiplerine ve Arazi Genişlik Gruplarına Göre Arazi Tasarruf Durumu

Arazi Genişlik Grupları (da)	Mülk Arazi		Kira Arazi		Ortak Arazi		Toplam	
	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)	Alan (da)	Oran (%)
1-50	22.5	80.1	5.6	19.9	0.0	0.0	28.1	100.0
51-100	48.9	51.7	38.0	40.2	7.6	8.1	94.5	100.0
101-300	112.3	43.3	103.6	40.0	43.2	16.7	259.1	100.0
301-+	288.3	64.1	141.7	31.5	20.0	4.4	450.0	100.0
Ortalama	74.8	54.4	49.9	36.3	12.7	9.3	137.4	100.0

İncelenen işletmelerde ortalama işletme arazisinin %54.4'ünü mülk, % 36.3'ünü kira ile işlenen araziler oluştururken, %9.3'ünü ortak araziler oluşturmaktadır. İşletme genişlik gruplarına göre bakıldığında, küçük işletmelerin (1-50 da) %80.1'i mülk %19.9'u ise kira olarak işlenmekte; ortak arazi ise hiç işlenmemektedir. Arazi genişlikleri büyüdükçe, yine mülk arazi işleme oranı en yüksek payı almakla birlikte, kira ve ortak olarak arazi işleme de yaygınlaşmaktadır.

Araştırma alanında kiracılık ve ortaklık yapılanması bölgede mevcut olan geleneklere göre yapılmaktadır. Kiraya tutulan araziler bir yıllığına kiralanmakta ve taraflar arasında herhangi bir resmi sözleşme yapılmamaktadır. Arazide ekilecek ürüne göre, arazinin birim kira fiyatı değişmektedir. Genelde patates, karpuz gibi ürünlerde birim arazi kira fiyatı yüksektir.

Ortaklık koşulları ise bölgedeki uygulamadan biraz farklı olup; bir nevi sözleşmeli tarım niteliğinde yapılmaktadır. Taraflar arasında yine resmi bir sözleşme bulunmamaktadır. Ortak olarak anlaşılan kişilerin her ikisinin de toprağı olmakla birlikte, taraflardan biri mutlaka büyük işletme sahibi olmaktadır. Büyük işletme sahibi ortak olduğu kişiye üretim girdilerini (tohum, ilaç ve gübre) vermekte ve hasat dönemindeki işçi ücretlerini de ödemektedir. Dönem sonunda büyük işletme sahibi, ortak olduğu kişinin arazi kira değerini ve ürünün hasat edilmesine kadar yaptığı işçilik masraflarını (çapa, sulama vb) ve kendi yaptığı masrafları hesaplayarak, hasat edilen ürünün değeri üzerinden düşmekte ve geriye kalan miktar eşit olarak aralarında paylaşılmaktadır. Patateste hasat bir defada bitmeği için, her hasatta ürünün fiyatı da düşmekte ve paylaşılan miktar da azalmaktadır. Araştırma alanında büyük işletme sahipleri genelde aynı ortakla çalışmaktadır. Aynı kişilerle ortaklık kurma, maddi ve manevi olarak güven yaratmakta; karşılıklı güven ise sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Fazla miktarda toprağı olmayan üretici için özellikle ürünün pazarlama sorunu ortadan kalkmakta; aradaki tanışıklık/güven nedeniyle büyük işletme sahibi, gerektiğinde, hasat öncesi de nakit para desteğinde bulunabilmektedir.

3.2.1.4. İşletmelerde Ürün Deseni

İncelenen işletmelerde, yetiştirilen ürünlerin ekim alanları (da) ve ekim alanlarının oranları (%) Çizelge 3.15 ve Çizelge 3.16 'da verilmiştir. Buna göre; işletmelerin 149.5 dekar olan ortalama ekim alanının 101.5 dekarı erkenci patates ekim alanıdır. 12.1 dekarı buğday, 11.5 dekarı 1. ürün mısır ve 12.1 dekarı 2. ürün mısır olmak üzere 35.7 dekarı tahıl, 1.3 dekarı karpuz, 3.9 dekarı narenciye, 5 dekarı soğan ekim alanıdır (Çizelge 3.15). Bu ürünlerin toplamdaki ortalama payları ise erkenci patateste %67.8, I. ürün mısırdaki %7.7, II. ürün mısırdaki %8.1, buğdayda %8.1 ve narenciyede %2.6'dır (Çizelge 3.16.).

Çizelge 3.15. İşletmelerde Ürün Deseni (da)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Erkenci patates işletmelerinde ürün deseni (da)										
	Erkenci patates	Mısır	Pamuk	Buğday	Karpuz	Yer fıstığı	Narenciye	Soğan	Toplam	Mısır (2.ürün)	Genel Top.
1-50	25.8	1.1	0.0	1.1	0.0	0.0	0.0	0.0	28.0	1.1	29.1
51-100	69.5	9.3	2.8	8.1	2.8	2.0	0.0	0.0	94.5	8.1	102.6
101-300	165.0	33.2	0.0	38.2	0.0	0.0	4.5	18.2	259.1	38.2	297.3
301-+	366.7	13.3	0.0	16.7	0.0	0.0	33.3	20.0	450.0	16.7	466.7
Ortalama	101.5	11.5	1.3	12.1	1.3	0.9	3.9	5.0	137.4	12.1	149.5

Çizelge 3.16. İşletmelerde Ürün Deseni (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Erkenci patates işletmelerinde ürün deseni (%)										
	Erkenci patates	Mısır	Pamuk	Buğday	Karpuz	Yer fıstığı	Narenciye	Soğan	Toplam	Mısır (2.ürün)	Genel Toplam
1-50	88.7	3.8	0.0	03.8	0.0	0.0	0.0	0.0	96.2	3.8	100.0
51-100	67.7	9.1	2.7	7.9	2.7	1.9	0.0	0.0	92.1	7.9	100.0
101-300	55.5	11.2	0.0	12.8	0.0	0.0	1.5	6.1	87.2	12.8	100.0
301-+	78.6	2.8	0.0	3.6	0.0	0.0	7.1	4.3	96.4	3.6	100.0
Ortalama	67.8	7.7	0.9	8.1	0.9	0.6	2.6	3.3	91.9	8.1	100.0

3.2.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü Varlığı

3.2.2.1. İşletmelerde Nüfusun Yapısı

3.2.2.1.(a). İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Tarımsal işletmelerin yapılarının belirlenmesinde, üretimde kullanılan işgücünün kaynağı ve tarımsal üretimin temel unsurlarından biri olan nüfusun çeşitli yönleriyle incelenmesi önem taşımaktadır (Erkuş ve ark., 1995). Bu amaçla incelenen işletmelerde, nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete göre durumu Çizelge 3.17'de, oransal dağılımı ise Çizelge 3.18'de verilmiştir.

Patates yetiştiren işletmelerde aynı çatı altında yaşayan toplam nüfus miktarı (hanehalkı sayısı) 277 kişi olup; bu nüfusun % 45.5'i kadın (126 kişi) , %54.5'i (151 kişi) ise erkektir. İşletme başına düşen ortalama nüfus miktarı 4.33 kişi olarak bulunmuştur. Ortalama nüfus tabakalara göre incelendiğinde 4.0 ile 4.44 kişi arasında değişmektedir. İşletmelerde ortalama kadın nüfusu 1.97, ortalama erkek nüfusu ise 2.36 kişi

olarak hesaplanmıştır. Nüfus yoğunluğu en yüksek 15-49 yaş grubunda, en düşük 0-6 yaş grubunda bulunmaktadır.

Çizelge 3.17. İşletmelerde Nüfusun Yaş grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (Kişi)

Arazi Genişliği	0-6 Yaş		7-14 Yaş		15-49 Yaş		50-64 Yaş		65+ Yaş		Toplam Nüfus		Toplam
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
1-50	0.00	0.05	0.05	0.05	1.22	1.22	0.56	0.62	0.39	0.28	2.22	2.22	4.44
51-150	0.10	0.17	0.10	0.21	1.32	1.65	0.17	0.31	0.17	0.21	1.86	2.55	4.41
151-300	0.00	0.00	0.18	0.18	1.55	1.46	0.09	0.36	0.09	0.09	1.91	2.09	4.00
301-+	0.17	0.00	0.00	0.17	1.32	1.66	0.17	0.33	0.17	0.17	1.83	2.33	4.16
Ortalama	0.06	0.09	0.09	0.16	1.34	1.50	0.26	0.41	0.22	0.20	1.97	2.36	4.33

Çizelge 3.18. İşletmelerde Nüfusun Yaş grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Arazi Genişliği	0-6 Yaş		7-14 Yaş		15-49 Yaş		50-64 Yaş		65 + Yaş		Toplam Nüfus		Toplam
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
1-50	0.0	1.1	1.1	1.1	27.5	27.5	12.6	14.0	8.8	6.3	50.0	50.0	100.0
51-150	2.3	3.8	2.3	4.8	30.0	37.4	3.8	7.0	3.8	4.8	42.2	57.8	100.0
151-300	0.0	0.0	4.5	4.5	38.7	36.4	2.3	9.0	2.3	2.3	47.8	52.2	100.0
301-+	4.1	0.0	0.0	4.1	31.7	39.9	4.1	7.9	4.1	4.1	44.0	56.0	100.0
Ortalama	1.4	2.1	2.1	3.7	30.9	34.6	6.0	9.5	5.1	4.6	45.5	54.5	100.0

3.2.2.1.(b). İşletmelerde Nüfusun Eğitim Durumu

Ekonomik faaliyetlerin temelinde insan faktörü bulunmaktadır. İnsan faktörünün işletme düzeyinde ve ülke düzeyindeki başarısı, eğitim düzeyine bağlıdır. İncelenen işletmelerde, işletmecilerin eğitim durumuna ait bilgilere de yer verilmiştir (Çizelge 3.19).

Buna göre, incelenen işletmelerde işletmecilerin %51.6'sı ilkökul, % 10.9'u ortaokul, %17.2'i lise ve %10.9'u üniversite mezunudur. Sadece okur- yazar olanların oranı ise %9.4'tür.

Çizelge 3. 19. İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Okur Yazar	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Toplam
1-50	0.0	77.7	11.1	5.6	5.6	100.0
51-150	17.3	51.8	10.3	10.3	10.3	100.0
151-300	9.1	27.2	18.2	36.4	9.1	100.0
301+	0.0	16.7	0.0	50.0	33.3	100.0
Ortalama	9.4	51.6	10.9	17.2	10.9	100.0

3.2.2.1.(c). İşletmelerde Aile İşgücü ve Kullanım Durumu

İşletmelerdeki aile işgücü, aile fertlerinin cinsiyeti ve yaş grupları dikkate alınarak Erkek İşgücü Birimi (EİB) katsayıları toplamı şeklinde hesaplanmıştır. Erkek işgücü birimi cinsinden bulunan potansiyel aile işgücü miktarı bölgede bir yılda çalışılabilir gün sayısı (280 gün) ile çarpılarak yıllık potansiyel aile işgücü

Erkek işgünü (EİG) olarak hesaplanmıştır. İşletme başına düşen aile işgücü değerleri EİB VE EİG cinsinden hesaplanarak Çizelge 3.20’de verilmiştir.

Çizelge 3.20. İşletmelerde Mevcut Aile İşgücü

Arazi Genişlik Grupları (da)	EİB	EİG
1-50	3.96	1.109
51-150	3.65	1.022
151-300	3.66	1.025
301+	3.75	1.050
Ortalama	3.75	1.050

İncelenen işletmelerde potansiyel işgücü ile aile işgücünün kullanım süreleri; işletmede ve tarım dışında kullanıma göre, araştırmanın materyal ve yöntem bölümünde belirtilen işgücü katsayıları dikkate alınarak hesaplanmış ve Çizelge 3.21’de verilmiştir.

Çizelge 3.21. İşletmelerde Aile İşgücünün Kullanım Durumu

Arazi Genişlik Grupları (da)	İşletmede Kullanılan		Tarım Dışında Kullanılan		Toplam	
	Miktar (EİG)	Oran (%)	Miktar (EİG)	Oran (%)	Miktar (EİG)	Oran (%)
1-50	43	53.1	38	46.9	81	100.0
51-150	61	51.3	58	48.7	119	100.0
151-300	76	71.7	30	28.3	106	100.0
301+	67	42.7	90	57.3	157	100.0
Ortalama	59	53.6	51	46.4	110	100.0

Çizelge 3.21’e göre, işletme ortalamasında 110 EİG aile işgücü kullanılmakta, bu oranın %53.6’sı işletmede tarımsal faaliyette bulunmakta, geriye kalan %46.4’ü ise tarım dışı faaliyette bulunmaktadır. Kullanılan aile işgücünün yaklaşık yarısı işletmede tarımsal faaliyette bulunurken, işletme dışı tarımsal faaliyete rastlanmamıştır. İşletmelerde tarım dışı işgücü kullanımı, kullanılan aile işgücü içinde önemli bir pay almaktadır.

Çizelge 3.22.’de potansiyel aile işgücü varlığı, kullanılan aile işgücü ve atıl aile işgücü (kullanılmayan işgücü) ve işletmelerdeki atıl aile işgücü oranı verilmiştir. Potansiyel aile işgücü varlığı ortalama 3.75 EİB ve 1050 EİG olarak hesaplanmıştır. Potansiyel aile işgücünün %89.5’i atıldır. İşletmelerde aile işgücü kullanım oranı oldukça düşüktür. Aile işgücü kullanım oranının en düşük olduğu işletme grubu 1-50 da arazi genişlik grubunda bulunmaktadır.

Çizelge 3. 22. İşletmelerde Potansiyel Aile İşgücü ve Atıl İşgücü Miktarları

Arazi Genişlik Grupları (da)	Potansiyel Aile İşgücü		Kullanılan Aile İşgücü EİG	Atıl Aile İşgücü EİG	Atıl Aile İşgücü Oranı (%)
	EİB	EİG			
1-50	3.96	1.109	81	1.028	92.7
51-150	3.65	1.022	119	903	88.3
151-300	3.66	1.025	106	919	89.6
301+	3.75	1.050	157	893	85.0
Ortalama	3.75	1.050	110	940	89.5

3.2.3. Sermaye

Tarımda sermaye, çeşitli yönlerden gruplandırılmaktadır. Ancak tarımsal işletmecilik açısından en çok kullanılan; sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılmasıdır (İnan, 2006). Bu çalışmada da sermaye, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak incelenmiştir. Bu nedenle işletmelerin yapısı belirlenirken, işletme başarısını etkileyen sermaye birleşiminin de incelenmesi gerekmektedir.

Bu ayrıma göre, tarımsal üretime ayrılan sermaye, aktif ve pasif sermaye olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir. Aktif ve pasif sermaye kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır.

3.2.3.1. Aktif Sermaye

İncelenen işletmelerde aktif sermaye, çiftlik sermayesi ve işletme sermayesi olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. İşletmelerde, işletmenin sahip olduğu sermayenin miktarı kadar sermayenin dağılımı da önem taşımaktadır. Bir işletmenin normal çalışabilmesi için, o işletmede çeşitli sermaye unsurlarının belirli oranlarda olması gerekmektedir. Dolayısıyla işletmede gerekli olan sermayelerden birinin bulunmaması da fazla olması da aynı etkiyi yapmaktadır (Karagölge ve ark., 1995) . Çizelge 3.23'de incelenen işletmelerde işletme başına düşen aktif sermaye değer ve oranları verilmiştir.

3.2.3.1.(a).Çiftlik Sermayesi

Çiftlik sermayesi; arazi, arazi ıslahı, bina ve bitki sermayelerinden oluşmaktadır. Arazi ıslahı sermayesi, toprağın verimlilik düzeyini artırmak amacıyla yapılan ve belirli bir ekonomik öneme sahip olan yatırımlardır. Sulama ve kurutma tesisatı, çeşitli muhafaza inşaatı (su taşkınlarına karşı) sulama kanal ve kanaletleri ile drenaj sistemlerinin değerleri arazi ıslahı sermayesini oluşturmaktadır (Erkuş ve Ark., 1995). Ancak, araştırma alanında bu tür yatırımlara çiftçilerin katkıları olmamıştır. Bu tür tesisler devlet tarafından inşa edilmiştir. Bu nedenle çiftçiler tarafından inşa edilmeyen tesisler arazi ıslahı sermayesine dahil edilmemiştir. İncelenen işletmelerde çiftçiler tarafından inşa edilen tesislere rastlanmadığından arazi ıslahı sermayesi kapsam dışı bırakılmıştır. Bu çalışmada çiftlik sermayesi arazi, bina ve bitki sermayelerinden oluşmaktadır.

3.2.3.1.(a1). Arazi Varlığı

Arazi sermayesinin hesaplanmasında arazilerin çıplak değerleri esas alınmıştır. Arazilerin çıplak değerlerini toprak yapısı, toprak verimliliği, arazinin sulanma durumu, şehir merkezine yakınlığı gibi faktörler etkilemektedir. Bu nedenle, araştırma alanında 1 dekar arazinin çıplak değeri 3.000 TL ile 12.000 TL arasında değişmektedir. Bu değer, incelenen işletmelerde ortalama 925.6 bin TL olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde aktif sermaye içinde en yüksek payı arazi sermayesi almaktadır. Arazi sermayesinin aktif sermayeye oranı arazi genişlik gruplarına göre incelendiğinde; 1-50 da arazi genişlik grubunda %56.4, 51-151 da arazi genişlik grubunda %80.8, 151-300 da arazi genişlik grubunda %93.7, 301+da arazi genişlik grubunda %93.9 olarak hesaplanmıştır.

3.2.3.1.(a2). Bina Varlığı

Bina sermayesi üretime doğrudan doğruya katkısı olmayan, dolaylı olarak üretime katılan sermaye grubudur. Bina sermayesini, işletmeci ve ailesinin tarımsal üretimle ilgili olarak ikamet ettiği binalar, hayvan barınakları, ambar, depo samanlık, çiftlik avlusu ve diğer binaların değerleri oluşturmaktadır. Araştırma alanında birçok çiftçinin şehirde ikamet ettiği tespit edilmiştir. Bu durumdaki işletmelerdeki şehirdeki evin değeri bina sermayesine dahil edilmemiştir.

Bina sermayesinin ortalama değeri 53.563 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmelerde bina sermayesinin aktif sermayeye oranı arazi genişlik gruplarına göre incelendiğinde; 1-50 da arazi genişlik grubunda %24.1, 51-151 da arazi genişlik grubunda %8.4, 151-300 da arazi genişlik grubunda %2.3, 301+da arazi genişlik grubunda %2.3 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.23. İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Düşen Aktif Sermaye (TL) ve Oransal Dağılımı

		İŞLETME GENİŞLİK GRUPLARI (da)					
		1-50	51-100	101-300	301-+	Ortalama	
		Değer (TL)					
ÇİFTLİK SERMAYESİ	Arazi Varlığı	129.027,8	461.724,1	1.822.727,2	3.911.666,7	925.507,7	
	Bina Varlığı	55.166,7	48.275,9	43.636,4	92.500,0	53.563,0	
	Bitki Varlığı	416,7	3.195,6	17.527,3	26.083,3	7.023,0	
	Çiftlik Sermayesi Toplamı	184.611,2	513.195,6	1.883.890,9	4.030.250,0	986.093,7	
İŞLETME SERMAYESİ	Sabit İşletme Varlığı	Alet-Mak. Varlığı	34.722,2	46.862,1	59.840,9	104.500,0	51.082,0
		Hayvan Varlığı	3.527,8	2.241,4	818,2	2.500	2.382,8
	Döner İşletme Varlığı	Ambar Varlığı	433,3	1.594,8	268,2	0,0	1.437,5
		Para Varlığı	5.444,4	7.672,4	0,0	28.333,3	7.664,1
	İşletme Sermayesi Toplamı	44.127,7	58.370,7	60.927,3	135.333,3	62.019,5	
AKTİF SERMAYE TOPLAMI		228.738,9	571.566,3	1.944.818,2	4.165.583,3	1.048.113,2	
Dekara Düşen Aktif Sermaye (TL/da)		8.140,2	6.048,3	7.506,1	9.256,8	7.628,2	
		Oransal Dağılım (%)					
ÇİFTLİK SERMAYESİ	Arazi Varlığı	56,4	80,8	93,7	93,9	88,3	
	Bina Varlığı	24,1	8,4	2,3	2,3	5,1	
	Bitki Varlığı	0,2	0,6	0,9	0,6	0,7	
	Çiftlik Sermayesi Toplamı	80,7	89,8	96,9	96,8	94,1	
İŞLETME SERMAYESİ	Sabit İşletme Varlığı	Alet-Mak. Varlığı	15,2	8,2	3,1	2,4	4,9
		Hayvan Varlığı	1,5	0,4	0,1	0,1	0,2
	Döner İşletme Varlığı	Ambar Varlığı	0,2	0,3	0,01	0,0	0,1
		Para Varlığı	2,4	1,3	0,0	0,7	0,7
	İşletme Sermayesi Toplamı	19,3	10,2	3,1	3,2	5,9	
AKTİF SERMAYE TOPLAMI		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tüm işletme arazi genişlik gruplarında arazi genişliği arttıkça bina sermayesinin aktif sermaye içindeki payı azalmıştır. Bunun en önemli nedeni üreticilerin köyde değil şehirde ikamet etmesidir. Büyük işletme gruplarında çoğunlukla arazi kiralararak üretim yapıldığı için üreticilerin bazıları, tarımsal faaliyetlerini üretim yaptıkları arazilerin yanına kurdukları şantiyelerden (geçici ve ilkel olarak kurulan barınaklardan) yürütmektedirler. Çoğu işletme ise şantiye kurmayıp, günübirlik olarak araziye gidip gelmektedir. Bu işletmeler bir sonraki yıl nereden arazi kiralayacaklarını bilmedikleri için şantiye kurmayı tercih etmemektedir.

3.2.3.1.(a3). Bitki Varlığı

Tarımı yapılan ve toprağa bağlı olan bütün bitkiler bu sermayeyi teşkil etmektedir (Erkuş ve ark.,1995). İşletmelerde bitki sermayesi çok yıllık ve tek yıllık bitki sermayesi şeklinde gruplandırılarak hesaplanmıştır. Çok yıllık bitkilerde bitki sermayesi, bahçenin yerel alım-satım değerinden, arazinin çıplak değeri çıkarılarak bulunmuştur. Tek yıllık bitki sermayesi ise yıl içerisinde oldukça değişken bir yapı göstermekle birlikte bu sermaye miktarı anket yapılan dönemle oldukça yakından ilgilidir. Anket çalışması hasat sonrası dönemde yapılmıştır. İşletmeler için verilen bitki sermayesini daha çok tarla demirbaşı oluşturmaktadır. Bu işletmelerde tarla demirbaşı değerleri anket anına kadar yapılan gelecek üretim dönemi için yapılan değişen masrafları içine almaktadır. Bu nedenle, tek yıllık bitkilerde tarla demirbaşı oldukça düşük bulunmuştur. Buna göre; bitki sermayesinin ortalama miktarı 7.023 TL olarak bulunmuştur.

Bitki sermayesinin aktif sermayeye oranı arazi genişlik gruplarına göre incelendiğinde; %0.2 ve %0.9 arasında değişmektedir. Arazi varlığı az olan 1. grup işletmelerde ürün çeşitliliği bulunmadığından dolayı, bu grup işletmelerde bitki sermayesi oldukça düşüktür.

3.2.3.1.(b). İşletme Sermayesi

İşletme sermayesi, çiftlik sermayesinin etkin bir şekilde çalışmasını sağlayan, verimliliğini arttıran sermaye grubudur. İşletme sermayesi; alet makine sermayesi, hayvan sermayesi, ambar varlığı (malzeme ve mühimmat sermayesi) ve para sermayesinden oluşmaktadır.

Tüm işletme ortalamasında işletme sermayesi 62.019,5 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme sermayesi değerleri arazi genişlik grupları itibariyle incelendiğinde; 1-50 da arazi genişlik grubunda 44.127,7 TL, 51-151 da arazi genişlik grubunda 58.370,7 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 60.927,3 TL, 301-+da arazi genişlik grubunda 135.333,3 TL olarak hesaplanmıştır.

Toplam işletme sermayesinin aktif sermayeye oranı; arazi genişlik grupları itibariyle incelendiğinde; 1-50 da arazi genişlik grubunda %19.3, 51-151 da arazi genişlik grubunda %10.2, 151-300 da arazi genişlik grubunda %3.1, 301-+da arazi genişlik grubunda %3.2 olarak hesaplanmıştır.

Arazi varlığının büyümesi ile birlikte işletme sermayesi de artmakta, buna karşılık işletme sermayesinin aktif sermaye içindeki payı azalmaktadır.

3.2.3.1.(b1). Alet ve Makine Varlığı

Alet makine sermayesi kendiliğinden verimli olmayıp, tarım işletmelerinde, üretimde kullanılan her türlü alet makineler bu sermaye grubunu teşkil ederler (Erkuş ve ark., 1995).

İncelenen işletmelerde alet-makine sermayesinin ortalama değeri 51.082 TL olarak bulunmuştur. 1-50 da arazi genişlik grubunda 34.722,2 TL, 51-151 da arazi genişlik grubunda 46.862,1 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 59.840,9 TL, 301-+da arazi genişlik grubunda 104.500 TL olarak hesaplanmıştır

Alet-makine sermayesinin aktif sermayeye oranı arazi genişlik gruplarına göre incelendiğinde 1-50 da arazi genişlik grubunda %15.2, 51-151 da arazi genişlik grubunda %8.2, 151-300 da arazi genişlik grubunda %3.1, 301-+da arazi genişlik grubunda %2.4 olarak hesaplanmıştır. Tüm işletme ortalamasında ise alet-makine sermayesinin aktif sermayeye oranı ise %4.1'dir.

3.2.3.1.(b2). Hayvan Varlığı

İşletmelerde hayvan sermayesinin tamamını büyükbaş hayvan sermayesi oluşturmaktadır. Hayvan sermayesi genel olarak çiftçiliğin ekonomik faaliyetleri için gerekli olmakla birlikte, araştırma kapsamındaki işletmelerde hayvancılıkla uğraşan işletme sayısı oldukça düşüktür. Hayvan sermayesinin ortalama değeri 2.382,8 TL olarak hesaplanmıştır. 1-50 da arazi genişlik grubunda 3.527,8 TL, 51-151 da arazi genişlik grubunda 2.241,4 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 818,2 TL, 301-+da arazi genişlik grubunda 2.500 TL olarak hesaplanmıştır.

Hayvan sermayesinin aktif sermayeye oranı; 1-50 da arazi genişlik grubunda %1.5, 51-151 da arazi genişlik grubunda %0.4, 151-300 da arazi genişlik grubunda %0.1, 301-+da arazi genişlik grubunda %0.1 olarak hesaplanmıştır. Hayvan sermayesinin aktif sermayeye oranı ise tüm işletme ortalamasında %0.1'dir.

3.2.3.1.(b3). Ambar Varlığı

Ambar sermayesi (malzeme-mühimmat sermayesi), işletmede kullanılmak üzere ayrılan gübre, tohumluk, yem, tarımsal ilaç gibi tarımsal üretimle ilgili girdilerin toplamı ile öz tüketim için ayrılan ve satılmak üzere ayrılan ürünlerden oluşmaktadır. Ortalama ambar varlığı tahıl işletmelerinde 1.437,5 TL olarak bulunmuştur.

Tüm işletmelerde ise ambar sermayesinin aktif sermayeye oranı ise %0,1 olarak bulunmuştur.

3.1.3.1.(b4). Para Varlığı

İşletmelerin para sermayesini, işletmenin sahip olduğu para miktarı ile alacakları toplamı oluşturmaktadır.

İşletmelerde ortalama para sermayesi 7.664,1 TL olarak hesaplanmıştır. Para sermayesi değerleri arazi genişlik grupları itibariyle incelendiğinde; 1-50 da arazi genişlik grubunda 5.544,4 TL, 51-151 da arazi genişlik grubunda 7.672,4 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 0,0 TL, 301+da arazi genişlik grubunda 28.333 TL olarak hesaplanmıştır.

Para sermayesinin aktif sermayeye oranı; 1-50 da arazi genişlik grubunda %2.4, 51-151 da arazi genişlik grubunda %1.3, 151-300 da arazi genişlik grubunda %0.0, 301-+da arazi genişlik grubunda ise %0.7'dir. Tüm işletmelerde para sermayesinin aktif sermayeye oranı ise %0.7 olarak bulunmuştur.

3.2.3.2. Pasif Sermaye

Tarım işletmelerinde aktif sermayenin kaynaklarını pasif sermaye göstermektedir. Daha önce incelenen aktif sermaye unsurları iki kaynaktan sağlanırlar. Bunlar öz kaynaklar ile yabancı kaynaklardır. Aktif sermaye toplamından yabancı kaynaklar yani borçlar çıkarılırsa geriye öz sermaye kalır. Kısaca pasif sermaye, aktif sermaye unsurlarının mülkiyetleri açısından değerlendirilmesidir. Bu çalışmada pasif sermaye borç ve borç faizi, kira arazi sermayesi ve öz sermayeden oluşmaktadır. Pasif sermaye unsurlarının değerleri ve oranları Çizelge 3.24'de verilmiştir.

Ortalama pasif sermaye değeri 1.048.113,2 TL olarak bulunmuştur. Bu değer %1.4'ü kredi ve borç, %23.2'ü kira arazi sermayesi olmak üzere toplam %24.6'sı yabancı sermaye, %75.4'ü ise öz sermayeden oluşmaktadır.

3.2.3.2.(a). Yabancı Sermaye

Arazi genişlik gruplarına göre yabancı sermaye miktarları incelendiğinde, arazi genişliklerinin artmasıyla birlikte ortalama yabancı sermayenin de arttığı gözlenmektedir. 1-50 da arazi genişlik grubunda 34.255,6 TL, 51-151 da arazi genişlik grubunda 221.025,9 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 517.665,5 TL, 301-+da arazi genişlik grubunda 635.833,3 TL olarak hesaplanmıştır.

Ortalama yabancı sermaye değeri ise 258.369,8 TL, olarak bulunmuştur. İşletmelerde yabancı sermayenin büyük bir bölümünü kira arazi sermayesi oluşturmaktadır. Nitekim işletmelerde yabancı sermayenin %5.7'sini kredi ve borç oluştururken, %94.3'ünü kira arazi sermayesi oluşturmaktadır. Ancak, arazi genişlik grupları arttıkça yabancı sermaye içinde kredi ve borç miktarının azaldığı görülmektedir. Araştırma neticesinde büyük arazilere sahip işletmelerin küçük işletmelere göre daha az kredi kullandıkları tespit edilmiştir. Nitekim 1-50 da arazi genişlik grubunda yabancı sermayenin %10.8'ini kredi ve borç oluştururken, 51-150 da arazi genişlik grubunda %8.3'ü, 151-300 da arazi genişlik grubunda %4.5'i, 301-+ da arazi genişlik grubunda ise %2.4'ü kredi ve borçtan oluşmaktadır.

Çizelge 3.24. İncelenen İşletmelerde İşletme Başına Düşen Pasif Sermaye (TL) ve Oransal Dağılımı

		İŞLETME GENİŞLİK GRUPLARI (da)				
		1-50	51-100	101-300	301+	Ortalama
		Değer (TL)				
YABANCI SERMAYE	Kredi ve borç	3.700	18.284,5	23.574,5	15.000,0	14.784,0
	Kiraya ve ortağa tutulan Arazi Değeri	30.555,6	202.741,4	494.090,9	620.833,3	243.585,9
	Yabancı Sermaye Toplamı	34.255,6	221.025,9	517.665,5	635.833,3	258.369,8
Öz Sermaye Toplamı		194.483,3	350.540,4	1.427.152,7	3.529.750,0	789.743,4
Pasif Sermaye Toplamı		228.738,9	571.566,3	1.944.818,2	4.165.583,3	1.048.113,2
Dekara Düşen Pasif Sermaye (TL/da)		8.140,2	6.048,3	7.506,1	9.256,8	7.628,2
		Oransal Dağılım (%)				
YABANCI SERMAYE	Kredi ve borç	1.6	3.2	1.2	0.4	1,4
	Kiraya ve ortağa tutulan Arazi Değeri	13.4	35.5	25.4	14.9	23,2
	Yabancı Sermaye Toplamı	15.0	38.7	26.6	15.3	24,6
Öz Sermaye Toplamı		85,0	61,3	73,4	84,7	75,4
PASİF SERMAYE TOPLAMI		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dekara düşen yabancı sermaye miktarı 1-50 da arazi genişlik grubunda 1.219,1 TL, 51-150 da arazi genişlik grubunda 2.338,9 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 1.997,9 TL, 301+ da arazi genişlik grubunda 1.880,4 TL olarak bulunmuştur. Dekara yabancı sermaye miktarı en az olan işletme genişlik grubu 1-50 dekadardır. 1-50 da arazi genişlik grubunda kredi ve borç kullanımı diğer arazi genişlik gruplarına göre daha yüksek olmasına rağmen kiraya ve ortağa işlenen arazinin az olması yabancı sermaye kullanımını düşük çıkarmaktadır.

3.2.3.2.(b).Öz Sermaye

Toplam pasif sermayeden yabancı sermayenin çıkarılmasıyla bulunan öz sermaye, arazi genişlik grupları itibariyle incelendiğinde 1-50 da arazi genişlik grubunda 1.94.483,3 TL, 51-150 da arazi genişlik grubunda 350.540,4 TL, 151-300 da arazi genişlik grubunda 1.427.152,7 TL, 301+ da arazi genişlik grubunda 3.529.750,0 TL olarak bulunmuştur.

Öz sermayenin pasif sermayeye oranı 1-50 da arazi genişlik grubunda %85,0, 51-150 da arazi genişlik grubunda %61,3, 151-300 da arazi genişlik grubunda %73,4 ve 301+ da arazi genişlik grubunda %84,7 olarak hesaplanmıştır. İşletmeler ortalaması ise % 75,4 olarak hesaplanmıştır.

3.2.4. İşletme Faaliyet Sonuçları

3.2.4.1. Gayrisafi Üretim Değeri

İşletmelerin bir üretim dönemi içerisindeki tarımsal faaliyetleri sonucu elde ettikleri bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerleri ile bir yıl içindeki bitki ve hayvan sermayesinde üretim faaliyetinden kaynaklanan artışlar toplanarak gayrisafi üretim değeri elde edilmiştir. Gayrisafi üretim değeri, bitkisel ve hayvansal üretim değeri olmak üzere ayrı ayrı incelenerek, toplam GSÜD Çizelge 3.25'te verilmiştir.

Çizelge 3.25. İşletmelerde Gayrisafi Üretim Değeri (TL) ve Oransal Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Bitkisel GSÜD		Hayvansal GSÜD		Toplam GSÜD		Dekara GSÜD (TL)
	Değer (TL)	Oran (%)	Değer (TL)	Oran (%)	Değer (TL)	Oran (%)	
1-50	40.284	94.4	2.401	5.6	42.685	100.0	1.519
51-150	141.185	99.6	497	0.4	141.682	100.0	1.499
151-300	378.731	99.9	355	0.1	379.086	100.0	1.463
301+	812.642	99.8	1.200	0.2	813.842	100.0	1.808
Ortalama	216.584	99.5	1.074	0.5	217.658	100.0	1.584

İncelenen işletmelerde ortalama gayrisafi üretim değeri 217.658 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değerin %99.5'i bitkisel üretimden, %0.5'i ise hayvansal üretimden elde edilmektedir. İşletme genişlik grupları bazında değerlendirildiğinde, işletmelerin ortalama gayrisafi üretim değerleri birbirinden oldukça farklıdır.

Ortalama GSÜD arazi büyüklüğü ile yakından ilgilidir. Bu nedenle, işletmelerin dekara gayrisafi üretin değerleri de dikkate alınarak karşılaştırma yapılması daha uygun olacaktır. Dekara GSÜD 1-50 da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 1.519 TL, 51-150 da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 1.499 TL, 151-300 da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 1.463 TL ve 301 + da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 1.808 TL olarak bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında ise bu rakam 1.584 TL olarak hesaplanmıştır.

Ortalama gayrisafi üretim değeri bütün işletme tiplerinde arazi genişlik grupları büyüdükçe artmakta, fakat dekara gayrisafi üretim değerleri arazi genişlik grupları büyüdükçe azalmaktadır. Bu eğilimi yalnızca 301+ da arazi genişlik grubundaki işletmeler göstermemektedir. Dekara en yüksek GSÜD'ye 301+ da arazi genişlik grubundaki işletmeler sahiptir.

3.2.4.1.(a). Bitkisel Gayrisafi Üretim Değeri

Bitkisel gayrisafi üretim değeri, işletmede yetiştirilen ürünlerin üretim miktarları ile birim fiyatlarının çarpılması sonucu elde edilmiştir. İşletmelerde bitkisel üretim değeri 216.584 TL'dir. Bu üretim değerinin %97.7'si birinci ürün yetiştiriciliğinden, %2.3'ü ikinci ürün yetiştiriciliğinden elde edilmiştir. Ürünler bazında bakıldığında ise bu değerin %83.3'ünü erkenci patatesin oluşturduğu görülür. Geriye kalan üretim değerinin %4.9'u soğandan, %2.9'u karpuzdan, %2.4'ü narenciyeden, %1.9'u mısırdan, %1.8'i buğdaydan elde edilmiştir (Çizelge 3.26 ve Çizelge 3.27).

Çizelge 3.26. İşletmelerde Bitkisel Üretim Değeri (TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Erkenci patates	Mısır	Pamuk	Buğday	Karpuz	Yerfıstığı	Narenciye	Soğan	Toplam	Mısır (2.ürün)	Genel Toplam
1-50	38.995	611	0	278	0	0	0	0	39.885	399	40.284
51-150	115.868	4.133	1.055	2.288	13.793	1.324	0	0	138.461	2.724	141.185
151-300	286.323	8.511	0	13.587	0	0	6.045	47.045	361.501	17.230	378.731
301-+	721.950	6.600	0	5.134	0	0	45.208	27.000	805.892	6.750	812.642
Ortalama	180.365	4.126	478	3.931	6.250	600	5.277	10.617	211.644	4.940	216.584

Çizelge 3.27. İşletmelerde Bitkisel Üretim Değerinin Oransal Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Erkenci patates	Mısır	Pamuk	Buğday	Karpuz	Yerfıstığı	Narenciye	Soğan	Toplam	Mısır (2.ürün)	Genel Toplam
1-50	96.8	1.5	0.0	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	99.0	1.0	100.0
51-150	82.1	2.9	0.8	1.6	9.8	0.9	0.0	0.0	98.1	1.9	100.0
151-300	75.6	2.2	0.0	3.6	0.0	0.0	1.7	12.4	95.5	4.5	100.0
301+	88.8	0.8	0.0	0.6	0.0	0.0	5.7	3.3	99.2	0.8	100.0
Ortalama	83.3	1.9	0.2	1.8	2.9	0.3	2.4	4.9	97.7	2.3	100.0

3.2.4.1.(b). Hayvansal Gayrisafi Üretim Değeri

Hayvansal üretim değeri, işletmede üretilen hayvansal ürünlerin üretim miktarları ile birim fiyatlarının çarpılması sonucu elde edilmiştir. Araştırma alanındaki işletmelerde hayvan sermayesinde demirbaş artışına rastlanmamıştır. Bunun tam aksine araştırma alanında hayvancılıkla uğraşan işletme tipine pek rastlanmamakla birlikte, hayvancılıkla uğraşan işletmeler de daha çok öz tüketime yönelik üretim yapmakta ve halihazırda hayvan varlığı olan işletmeler geçmiş yıllara göre hayvan varlıklarını azaltmaktadır. İşletmelerde hayvansal üretim değerleri ve oransal dağılımı Çizelge 4.25'te verilmiştir. Buna göre; 1-50 da arazi genişlik grubundaki işletmelerde ortalama hayvansal üretim değeri 2.401 TL, 51-150 da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 497 TL, 151-300 da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 355 TL, 301+ da arazi genişlik grubundaki işletmelerde 1.200 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmeler ortalamasında ise bu rakam 1.074 TL olarak hesaplanmıştır.

3.2.4.2. İşletme Masrafları

İşletme masrafları, sabit masraflar ile değişen masraflar toplanarak hesaplanmıştır. İşletmelerin işletme masrafları Çizelge 3.28'de verilmiştir. İşletmelerde ortalama işletme masrafı 125.581 TL olup bu değer %90,5'ini değişen masraflar, %9,5'ini sabit masraflar oluşturmaktadır. İşletme masrafının dekara düşen miktarı incelendiğinde, işletme ortalamasında dekara düşen işletme masrafı 914 TL olarak hesaplanmıştır. Ortalama işletme masrafı miktarları tüm arazi genişlik gruplarında arazi genişliğinin artmasına paralel olarak artmaktadır. İşletme masrafları içinde sabit masrafların payı %20.9 ile %6.6 arasında düşmekte, toplam değişen masrafların payı %79.1 ile %93.4 arasında yükselmektedir.

Çizelge 3.28. İşletmelerde İşletme Masrafları Miktar (TL) ve Oransal Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Değişen Masraflar		Sabit Masraflar		Toplam		Dekara İşletme Masrafı (TL)
	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	
1-50	23.441	79.1	6.183	20.9	29.624	100.0	1.054
51-150	74.009	88.6	9.546	11.4	83.555	100.0	884
151-300	211.302	91.9	18.615	8.1	229.917	100.0	887
301+	397.286	93.4	27.876	6.6	425.162	100.0	945
Ortalama	113.708	90.5	11.873	9.5	125.581	100.0	914

3.2.4.2.(a). Değişen İşletme Masrafları

İşletmelerde değişen masraflar bitkisel üretim ve hayvansal üretim değişen masrafları olarak gruplandırılarak, toplam değişen masraflar hesaplanmıştır. İşletmelerin toplam değişen masrafları Çizelge 3.29'da verilmiştir. Tüm işletme ortalamasında bu değer 113.708 TL olarak hesaplanmıştır. Bu değer %99.5'i bitkisel üretime, %0.5'i hayvansal üretime aittir.

Çizelge 3.29. İşletmelerde Değişen İşletme Masrafları Miktar (TL) ve Oransal Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Bitkisel Üretim		Hayvansal Üretim		Toplam	
	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran
1-50	22.351	95.3	1.090	4.7	23.441	100.0
51-150	73.690	99.6	319	0.4	74.009	100.0
151-300	211.112	99.9	190	0.1	211.302	100.0
301+	396.524	99.8	762	0.2	397.286	100.0
Ortalama	113.152	99.5	556	0.5	113.708	100.0

3.2.4.2.(a1). Bitkisel Üretim Değişen İşletme Masrafları

Bu çalışmada değişen masraf unsurları araştırmanın materyal ve yöntem (3.2.3.Verilerin Analiz Aşamasında Uygulanan Yöntem) kısmında açıklandığı gibi oluşturulmuş ve Çizelge 3.30'da verilmiştir.

Çizelge 3. 30. İşletmelerde Bitkisel Üretim Değişen İşletme Masrafları (TL)

Masraf Unsurları	Arazi Genişlik Grupları (da)				Ortalama	Oran(%)
	1-50	51-150	151-300	301+		
Tohum	11.606	36.088	97.241	193.268	54.464	48.1
Gübre	5.497	14.568	49.680	100.860	26.142	23.1
İlaç	2.127	6.792	18.101	36.812	10.238	9.1
Su Ücreti	380	1.676	5.523	13.200	3.053	2.7
Makine Kirası	746	4.132	11.960	13.069	5.363	4.7
Geçici İşçilik	735	6.350	13.937	14.564	6.845	6.0
Pazarlama	400	1.250	6.550	9.500	2.695	2.4
Döner Sermaye Faizi	860	2.834	8.120	15.251	4.352	3.9
Toplam Değişen Masraflar	22.351	73.690	211.112	396.524	113.152	100.0
Dekara Değişen Masraf	795	780	815	881	824	

Tahıl işletmelerinde bitkisel üretim değişen işletme masrafları, işletmeler ortalamasında 113.152 TL olarak bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında değişen masrafların %80,3'ünü materyal masrafı (tohum, gübre, ilaç), %6.0'ını işçilik masrafları, %4.7'sini makine masrafları, %2.4'ünü pazarlama masrafları ve %3.9'unu değişen masrafların faizi oluşturmaktadır. Değişen masraflar içerisinde en fazla tohum masrafının olması dikkat çekicidir. Erkenci patates tohumluk fiyatlarının yüksek olması üreticiler açısından da sorun yaratmaktadır. Hatta bazı üreticiler tohumluk fiyatlarının yüksekliği, sertifikalı tohumluk kullanımının teşvik edilmemesi ve piyasada bazı kaçak (kayıtlı olmayan) tohumluk erkenci patates üreticilerinin bulunduğunu belirtmişlerdir. Materyal masrafının ardından en fazla masraf unsuru olarak geçici işçilik masrafları gelmektedir. Her ne kadar mekanizasyona açık bir tarımı olsa da, patates üretimi emek yoğun yapılmaktadır. Bu nedenle işçilik masrafları da yüksek olmaktadır.

3.2.4.2.(a2). Hayvansal Üretim Değişen İşletme Masrafları

Hayvansal üretim değişen işletme masrafları; yem masrafları, işçilik masrafları ve diğer masraflardan oluşmuştur. İşletmelerde hayvansal üretim değişen işletme masrafları Çizelge 3.31'de; masraf unsurlarının oransal dağılımı ise Çizelge 3.32'de verilmiştir. Hayvansal üretim değişen işletme masrafı işletmeler ortalamasında 556 TL olarak bulunurken; bu değer %86.3'ü yem masrafı, %5.4'ü işçilik masrafı, %8.3'ü diğer masraflardır.

Çizelge 3.31. İşletmelerde Hayvansal Üretim Değişen İşletme Masrafları (TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Yem Masrafları	İşçilik Masrafları	Diğer Masraflar	Toplam
1-50	956	50	84	1.090
51-150	259	26	34	319
151-300	770	76	104	950
301+	720	17	25	762
Ortalama	480	30	46	556

Çizelge 3.32. İşletmelerde Hayvansal Üretim Değişen İşletme Masraflarının Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Yem Masrafları	İşçilik Masrafları	Diğer Masraflar	Toplam
1-50	87.7	4.6	7.7	100.0
51-150	81.2	8.2	10.6	100.0
151-300	81.1	8.0	10.9	100.0
301+	94.5	2.2	3.3	100.0
Ortalama	86.3	5.4	8.3	100.0

3.2.4.2.(b). Sabit İşletme Masrafları

İşletmelerde sabit işletme masrafları; aile işgücü ücret karşılığı, daimi işgücü masrafı, amortismanlar ve tamir bakım masraflarından oluşmaktadır. İşletmelerde sabit işletme masrafları Çizelge 3.33’de, masraf unsurlarının oransal dağılımı Çizelge 3.34’de verilmiştir.

İncelenen işletmelerde ortalama toplam sabit masraflar 11.538TL olup, bunun %14.9’unu aile işgücü ücret karşılığı, %22.2’sini daimi işgücü masrafı, %52.0’ını amortismanlar ve %10.9’unu tamir bakım masrafı oluşturmaktadır.

Çizelge 3. 33. İşletmelerde Sabit İşletme Masrafları (TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Aile İşgücü Ücret Karşılığı	Daimi İşgücü Masrafı	Amortismanlar	Tamir Bakım	Toplam
1-50	1.322	0	4.575	286	6.183
51-150	1.739	1.303	5.651	853	9.546
151-300	2.394	6.550	6.857	2.814	18.615
301+	2.144	9.765	12.300	3.667	27.876
Ortalama	1.768	2.632	6.179	1.294	11.873

3.2.4.3. Brüt Kar

Brüt kar, gayrisafi üretim değeri ile değişen masraflar arasındaki farkı ifade eder. İşletmelerde faaliyet dallarının başarılarının ölçülmesinde kullanılan brüt kar değerleri bitkisel üretim ve hayvansal üretim şubeleri itibariyle Çizelge 3.35’de verilmiştir.

İşletmelerde 103.950TL olan brüt karın %99.5’i bitkisel üretimden, %0.5’i hayvansal üretimden sağlanmaktadır. İşletme başına düşen ortalama brüt kar değeri en fazla 301 + arazi genişlik grubundaki işletmelerde görülmektedir.

Çizelge 3. 34. İşletmelerde Sabit İşletme Masraflarının Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Aile İşgücü Ücret Karşılığı	Daimi İşgücü Masrafı	Amortismanlar	Tamir Bakım	Toplam
1-50	21.4	0.0	74.0	4.6	100.0
51-150	18.2	13.7	59.2	8.9	100.0
151-300	12.9	35.2	36.8	15.1	100.0
301+	7.7	35.0	44.1	13.2	100.0
Ortalama	14.9	22.2	52.0	10.9	100.0

Ortalama dekara brüt kar, işletmeler ortalamasında 757 TL olarak bulunmuştur. Yine işletme tipleri arasında dekara ortalama brüt kar değeri en fazla olan işletme grubu 301 + arazi genişlik grubundaki işletmelerde görülmektedir. Dekara ortalama brüt kar değerinin en düşük olduğu işletme genişlik grubu ise 151-300 + arazi grubudur.

Çizelge 3. 35. İşletmelerde Brüt Kar Değerleri Miktar (TL) ve Oranları (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Bitkisel Üretim		Hayvansal Üretim		Toplam		Dekara Brüt Kar (TL)
	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	
1-50	17.933	93.2	1.311	6.8	19.244	100.0	685
51-150	67.495	99.7	178	0.3	67.673	100.0	716
151-300	167.619	99.9	165	0.1	167.784	100.0	648
301+	416.118	99.9	438	0.1	416.556	100.0	926
Ortalama	103.432	99.5	518	0.5	103.950	100.0	757

3.2.4.4. Gayrisafi Hasıla

İşletmelerde gayrisafi hasıla değeri, gayrisafi üretim değeri ile işletme dışı tarımsal gelir toplamından oluşmaktadır. Araştırma alanında işletme dışında tarımsal işlerde çalışma durumuna rastlanmamıştır. Bu nedenle gayrisafi hasılanın tamamı gayrisafi üretim değerinden oluşmaktadır (Çizelge 3.36).

Çizelge 3.36. İşletmelerde Gayrisafi Hasıla Değeri (TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Gayrisafi Hasıla Değeri
1-50	42.685
51-150	141.682
151-300	379.086
301+	813.842
Ortalama	217.658

3.2.4.5. Saf Hasıla

İşletmelerde saf hasıla gayrisafi hasıla ile toplam işletme masrafları arasındaki farkı gösterir. İşletmelerde saf hasıla değeri Çizelge 3.37'de verilmiştir. Ortalama saf hasıla değeri; 92.077 TL olarak bulunmuştur.

Saf hasıla, aktif sermayenin getirdiği faiz olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle işletme tipleri itibariyle saf hasılanın aktif sermayeye oranının incelenmesinde fayda vardır. Saf hasılanın aktif sermayeye oranı; 1-50 da arazi genişlik grubunda %5.7, 51-150 da arazi genişlik grubunda %10.2, 151-300 da arazi genişlik grubunda %7.7 ve 300 + da arazi genişlik grubunda %9.3 olarak hesaplanmıştır. Bu oran 51-150 da arazi genişlik grubundaki işletmelerinin daha başarılı olduğunu göstermektedir. Tüm işletme ortalamasında ise saf hasılanın aktif sermayeye oranı %8,8 olarak bulunmuştur. Saf hasılanın aktif sermayeye oranı 1-50 da

arazi genişlik grubundaki işletmelerde çok düşük çıkmıştır. Dekara saf hasıla 300 + da arazi genişlik grubundaki işletmelerde yüksek olmasına rağmen, saf hasılanın aktif sermayeye oranı 51-151 da arazi genişlik grubunda daha yüksek bulunmuştur.

Çizelge 3. 37. İşletmelerde Saf Hasıla Değerleri (TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Gayrisafi Hasıla	Toplam İşletme Masrafları	Saf Hasıla	Dekara Saf Hasıla	Saf Hasıla/Aktif Sermaye(%)
1-50	42.685	29.624	13.061	465	5.7
51-150	141.682	83.555	58.127	615	10.2
151-300	379.086	229.917	149.169	576	7.7
301+	813.842	425.162	388.680	864	9.3
Ortalama	217.658	125.581	92.077	670	8.8

3.2.4.6. Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, saf hasılaya aile işgücü ücret karşılığının ilave edilmesi, ödenen borç faizi ve kiraya ve ortağa tutulan arazilerin kira bedellerinin çıkarılması suretiyle hesaplanmıştır. İşletmelerde tarımsal gelir değerleri Çizelge 3.38’de verilmiştir. Ortalama tarımsal gelir miktarı tahıl işletmelerinde 72.457 TL olarak bulunmuştur.

Çizelge 3. 38. İşletmelerde Tarımsal Gelir Değerleri (TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Saf Hasıla	Aile İşgücü Ücret Karşılığı	Ödenen Borç Faizi	Ödenen Kira ve Ortaklık Bedeli	Tarımsal Gelir
1-50	13.061	1.322	3.700	558	10.125
51-150	58.127	1.739	18.285	5.043	36.538
151-300	149.169	2.394	23.575	15.781	112.207
301+	388.680	2.144	15.000	15.458	360.366
Ortalama	92.077	1.768	14.784	6.604	72.457

3.2.4.7. Aile Geliri

İşletmelerde aile geliri, tarımsal gelire tarım dışı gelirin ilave edilmesi suretiyle hesaplanmıştır. Tarım dışı gelir, işletmelerin mülkiyetinde bulunan arazilerin kira gelirleri ile diğer kira gelirlerinden ve aile fertlerinin tarım dışı faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerin toplamından oluşmaktadır. İşletmelerde aile geliri değerleri Çizelge 3.39’da verilmiştir.

Çizelge 3.39. İşletmelerde Aile Geliri Değerleri Miktar (TL) ve Oranları (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Tarımsal Gelir		Tarım Dışı Gelir		Aile Geliri	
	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran
1-50	10.125	77.6	2.922	22.4	13.047	100.0
51-150	36.538	90.8	3.710	9.2	40.248	100.0
151-300	112.207	92.9	8.545	7.1	120.752	100.0
301+	360.366	89.5	42.267	10.5	402.633	100.0
Ortalama	72.457	90.1	7.934	9.1	80.391	100.0

Ortalama aile geliri 80.391 TL olarak bulunurken, bu değer %90.1’i tarımsal gelirden, %9.1’i ise tarım dışı faaliyetten elde edilen gelirden oluşmaktadır. Arazi genişlik gruplarının büyümesiyle birlikte, tarım dışı gelir miktarı artmakta ancak, aile geliri içerisinde tarım dışı gelirin payı azalmaktadır. Küçük

işletmelerde tarım dışı gelirin, aile geliri içindeki payı yüksektir. 300 + da arazi genişlik grubunda bir miktar artış görülmektedir. Bu işletme genişlik grubunda bulunan işletmeler, aynı zamanda erkenci patates ticaretinde söz sahibi işletmelerdir. Gerek tohumluk temini, gerekse elde edilen ürünün pazarlanması bu işletmeler aracılığıyla olmaktadır. Dolayısıyla hem tarımsal gelirleri, hem de tarım dışı gelirleri oldukça yüksektir.

3.3. Erkenci Patates Üreten İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar

Araştırma alanında görüşülen üreticiler ortalama olarak 19.63 yıldır bu piyasada erkenci patates üretimi yapmaktadır. Üreticilerin %10.9'u (7 kişi) son 5 yıl içinde erkenci patates üretmeye başlamış; yarısından fazlası ise 15–35 yıl arasında bu piyasada yer almaktadır. (Çizelge 3.40).

Çizelge 3.40. Üreticilerin Erkenci Patates Üretimi Yaptıkları Süre

Süre (yıl)	İşletme Sayısı	%
0-5	7	10.9
6-15	15	23.5
16-25	25	39.1
26-35	12	18.8
35-40	5	7.8
Toplam	64	100.0
Ortalama (yıl)	19.63	

Üreticilerin %56.3'ü, erkenci ürünlerin iyi gelir getirmesi nedeniyle erkenci patates ekmekte; %28.1'i ise aileden gelen alışkanlık nedeniyle bu üretimi devam ettirmektedir (Çizelge 3.41).

Çizelge 3.41. Üreticilerin Erkenci Patates Ekme Nedenleri

Nedenler	İşletme Sayısı	%
Erkenci ürünler iyi kazandırır	36	56.3
Alışkanlık	18	28.1
Su ve toprakların kaliteli olması	7	10.9
Başka ürün üretmeyi bilmeme	3	4.7
Toplam	64	100.0

Üreticilerin tamamı, erkenci patates ile ilgili herhangi bir örgütlenmeye sahip olmayıp; bu konuda da herhangi bir şey yapmanın imkansız olduğunu düşünmektedir. Üreticilerin %93.8'i (60 kişi) erkenci patates ile ilgili kooperatif veya benzeri bir oluşum için insanların duyarsız olduklarını dolayısıyla bu sistemin yürümeceğini belirtirken; %6.3'ü (4 kişi) fikri olmadığını belirtmiştir.

Üreticilerin %64.1'i (41 kişi), hükümetin erkenci patates ile ilgili herhangi bir politikasının olmamasından şikayetçi olup; %23.4'ü (15 kişi) yetersiz bulmakta; %3.1'i (2 kişi) de hal girişinde yapılan denetimlerden ve yüksek vergilerden (stopaj) sıkıntıları olduğunu açıklamıştır. Üreticilerin %9.4'ü (6 kişi) ise herhangi bir fikre sahip değildir. Hükümet politikalarını yetersiz bulanlar özellikle, hükümetin stopaj vergisi ve hal denetimi yapması yerine destekleme ve teşvik primi vermesini istemektedir.

Üreticilerin erkenci patates üretiminde karşılaştıkları sorunlar fiyat, pazarlama, ürün ve üretimle ilgili olmak üzere dört konuda yoğunlaşmaktadır.

Fiyatlar açısından en önemli sorun, erkenci patates fiyatlarının yıldan yıla dalgalanma göstermesidir. Özellikle girdi fiyatlarının sürekli artması, buna karşılık ürün fiyatlarının belli olmaması üreticileri zor durumda bırakmaktadır. Üreticilerin tamamı, diğer ürünlerde olduğu gibi patates için de devlet tarafından bir taban fiyatı belirlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Erkenci patates üreticilerin hemen hemen tamamı üretim dönemi içinde banka kredisi kullanmamaktadır. Bununla birlikte, girdi ve ürün fiyatlarındaki dalgalanmaya bağlı olarak, gelirlerinde de istikrar olmadığı için ödemelerinde sorun yaşamaktadırlar. Diğer taraftan, üreticilerin tamamı üretim girdilerini (ilaç, gübre) kısa veya uzun vadeli olarak ilaç ve gübre bayilerinden almaktadır. Sonuçta banka kredisi kullanılmasa bile girdilerin, bayilerden vadeli alınması da bir tür kredili alım olup; vadesinde yapılmayan ödemelerden bayiler gecikme faizi almaktadır. Bununla birlikte bayiler, bankalar gibi resmi işlem yapmadığı için üreticiler tarafından tercih edilmektedir.

Patates pazarlama ağı içerisinde yer alan tüccar ve haldeki komisyoncular, üreticiler açısından ikinci önemli sorundur. Halde satılan ürünlerin, birinci kalite olsa bile, ikinci kalite ürün olarak gösterilmesi; haldeki komisyoncuların gelen ürünleri bilinçli olarak eksik tartması; komisyoncuların sürekli iflas etme ve kriz gerekçesiyle üreticinin hak ettiği parayı vermemesi, tüm üreticiler tarafından belirtilen sorunlardır. Bu nedenle ürünlerin yaklaşık üçte ikisi (%73.4) tüccarlara satılmaktadır. Bununla birlikte üreticiler tüccarlarla da sorun yaşamaktadırlar. Özellikle, tüccardan alınan çeklerin karşılıksız çıkması, ödemelerin 3-4 ay geç yapılması ve ödemelerin bazen 1 yıl kadar sarkması, üreticileri zor durumda bırakmaktadır. Özellikle son yıllarda, tanıdık olmasına rağmen, ürünü alıp giden ve bir daha dönmeyen tüccarlar da bir diğer önemli sorundur. Buna rağmen üreticiler haldeki komisyonculara duydukları güvensizlik ve hale girişte yapılan yoğun vergi kontrolleri nedeniyle erkenci patatesi tüccarlar aracılığıyla, kabala pazarlamaktadır (Çizelge 3.42.).

Çizelge 3.42. Erkenci Patatesin Pazarlama Kanalları

Kanallar	İşletme Sayısı	%
Tüccar	47	73.4
Ortak	7	10.9
Hal	4	6.3
Kendi şirketi	4	6.3
Tarlada peşin satılıyor	2	3.1
Toplam	64	100.0

Üreticiler genelde uzun yıllardır tanıdıkları tüccarlarla çalışmaktadırlar. Ortak olarak çalışan üreticiler, ürünün pazarlanmasında ortağın söz sahibi olduğunu ve bazen hal, bazen de tüccarlara sattığını belirtmişlerdir. Üreticilerin sadece 4 tanesi, kendi şirketleri aracılığıyla ürünleri Mersin, İstanbul ve Doğu bölgelerine gönderdiklerini; 2 tanesi ise tarlada kim peşin para verirse ona sattığını belirtmiştir.

Sonuç olarak üreticilerin %15.6'sı hariç (10 kişi) geriye kalan %84.4'ünün ürünün pazarlaması ile ilgili sorunu vardır ve bu sorun tamamen tüccar veya komisyoncuların ödeme aksaklıklarından kaynaklanmaktadır.

Üreticilerin ürünle ilgili en önemli sorunlarını, kullandıkları tohumlukların kalitesiz olması oluşturmaktadır. Tohumlukta uygulanan teşviklerin kalkması nedeniyle piyasada gayri resmi yollardan tohumluk üretilmekte bu da tohum kalitesini bozmaktadır. Ekonomik olarak güçsüz olan üreticiler, mecburen piyasada ortaklık kurdukları için, ortaklarının getirdikleri tohumlukları kullanmak zorunda kalmaktadır. Bu tohumların kalitesi de ortak olunan kişinin dürüstlüğüne ve inisiyatifine bağlı bir durum olarak açıklanmıştır. Sertifikalı tohumlukların kullanılmaması, tohum teşviğinden erkenci üreticilerinin yararlanamaması gibi nedenlerle piyasada kaçak ve kalitesiz tohumlukların yaygın olarak kullanıldığı saptanana sorunlar arasındadır.

Üreticilerin üretimle ilgili karşılaştıkları en önemli sorunlar ise ilk olarak erkenci patates üretiminde kullanabilecekleri kaliteli toprakların günden güne azalması; ikinci olarak da mevsimlik tarım işçisi bulma sorunudur. Erkenci patates üretiminde arazi kiralama oranının yüksek olması ve yoğun olarak kullanılan tarımsal gidiler nedeniyle araziler günden güne kalitesizleşmekte ve özellikle diğer bölgelerde yaşanan

hastalık vb. sorunlar bu bölgede de yavaş yavaş görülmektedir. Diğer taraftan, yoğun üretim dönemlerinde mevsimlik tarım işçisi bulunmamakta; bu da işletme sahibini zorda bırakmaktadır.

3.4.Mevsimlik Kadın İşçiler ve Sosyo-Demografik Özellikler

Araştırma alanında işletme sahipleriyle görüşme yapılırken; mevsimlik olarak çalışan kadın işçilerle de gönüllü katılımları dikkate alınarak görüşmeler yapılmış ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan toplam 100 kadınla görüşülmüştür.

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanlar gezici ve geçici olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Yeter gelire sahip olmayan az topraklı ve topraksız aileler, geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı olan yörelere gezici (mevsimlik) ve/veya geçici (günübirlik) giderek iş aramaktadır (Yıldırak ve ark.,2003). Gezici işçiler genelde başka bölgeden gelmekte; geçici işçiler ise çoğunlukla çalıştığı bölgede ikamet etmektedir.

3.4.1. Cinsiyet Dağılımı Ve İkamet Yerleri

Araştırma alanında görüşülen işletme sahipleri, patates üretiminde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin yaklaşık olarak %70-80'ini kadınların, gerisini erkeklerin oluşturduğunu belirtmiştir. Mevsimlik kadın işçilerden alınan hanehalkı bilgilerine göre, araştırma alanındaki mevsimlik işçilerin %74.0'ını kadınların oluşturduğu saptanmıştır. Bu orana 10 yaş altı kız çocuklar dahil edilmemiştir. Erkek işçilere, belirli fizik yoğun işleri yaptıkları için kadınlar kadar ihtiyaç duyulmamaktadır. Erkek işçiler yaptıkları işten daha çok, ailenin (bir bakıma kadınların) başında aile reisi olarak bulunmaktadır.

Araştırma alanında görüşülen mevsimlik kadın işçilerin (100 kişi) %56.0'ı ailesiyle birlikte Adana'da ikamet etmekte; geriye kalan %44.0'ı ise Şanlıurfa'dan gelmekte ve geçici olarak kurdukları çadır şeklindeki barınaklarda ikamet etmektedirler. Görüşülen kadınların yaş ortalaması 25.4 olup; yaş gruplarına göre dağılımları Çizelge 3.43'de verilmiştir. 15 yaşın altında olmasına rağmen çalışan/çalıştırılan kadınların oranı %14.0'dır. Kadınların yarısı 15-18 ile 19-22 yaşları arasındadır.

Çizelge 3.43. Mevsimlik Kadın İşçilerin Yaş gruplarına Göre Dağılımları

Yaş grupları	Yüzde Dağılım
11-14	14.0
15-18	32.0
19-22	18.0
23-34	14.0
35-50	12.0
51-70	10.0
Toplam	100.0

3.4.2.Eğitim

Mevsimlik kadın işçilerin %42.0'ı okuma yazma bilmemekte; %38.0'ı sadece okuma yazma bilmekte ve %20.0'ı ise ilk okul mezunudur. Diğer bir ifadeyle kadınların %80.0'ı ilkokul diplomasına sahip değildir. Ülkemizde ilkokul eğitiminin (günümüzde ilköğretimin) zorunlu olduğu düşünülürse, bu rakam gerçekten düşündürücüdür. Kadınların yaşları ile eğitim düzeyleri arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Kadınların yaşları yükseldikçe okuma yazma oranları düşmektedir. Yapılan korelasyon analizinde $r=-0.478$ olup; bu ilişki 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

3.4.3.Medeni Hal ve Ortalama Çocuk Sayısı

Kadınların %34.0'ı evli olup; %66.0'ı bekarıdır. Evli kadın oranının düşük olmasının temel nedeni görüşülen kadınlar tarafından, "kızların işi olmayan erkeklerle evlenmek istememesi" olarak açıklanmıştır. Arzu edilen işin niteliği ise mevsimlik işçilik dışında sigortalı ve/veya dükkan-toprak sahipliği olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan, kızların yaşının küçük olması ve ailelerdeki topraksızlık, dolayısıyla gelir

yetersizliği sorunu da kızların evlenmek istememesindeki diğer nedenler olarak açıklanmıştır. Bu nedenler aynı zamanda, araştırma alanındaki erkeklerin de evlenememesinin temel nedenlerini oluşturmaktadır. Kızların isteklerinin (sigortalı iş, toprak varlığı vb.) erkekler tarafından karşılanamaması nedeniyle erkekler de kızlara talip olamamaktadır. Kızların aileler tarafından başka işe gönderilmemesi; ailelerin, kızların kazandığı paraya ihtiyaç duymaları ve sonuçta kızların sürekli çalışmak zorunda kalmaları da kendi adlarına para biriktiremeyip evlenememelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak araştırma alanında her iki taraf da istemesine rağmen evlilik oranı düşük kalmaktadır.

Araştırma alanında evli kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 5.59 olarak bulunmuştur. Kadınların %53.0'ı (18 kişi) 6 ve daha fazla çocuğa sahiptir (Çizelge 3.44.).

Çizelge 3.44. Mevsimlik Kadın İşçilere Ait Çocuk Sayıları ve Dağılımı

Çocuk Sayısı	Sayı (kişi)	%
1	8	23.5
3	2	5.9
4	6	17.6
6	4	11.8
8	4	11.8
9	6	17.6
10	2	5.9
11	2	5.9
Toplam	34	100.0
Ortalama çocuk sayısı	5.59	

3.4.4. Temel Gelir Kaynağı, Ortalama Çalışma Süresi ve Saati

Araştırma alanında görüşülen kadınların, dolayısıyla ailelerinin, tamamının geçim kaynağı mevsimlik işçiliktir. Kadınlar kendilerinin mevsimlik işçilik yapma nedenlerini ise %64.0 ile başka gelir kaynağı olmaması; %22.0 ile erkeklerin işinin olmaması ve topraksızlık; %14.0 ile de ailelerin evli ve bekar kadınları başka işe göndermemesi şeklinde açıklamışlardır. Görüşülen kadınlar, sigortalı iş bulursa bile dedikodu olacağı endişesiyle ailelerin kadınları başka bir işe göndermediklerini ve sadece mevsimlik işçiliğe izin verdiklerini belirtmişlerdir.

Mevsimlik kadın işçilerin ortalama çalışma süreleri 103 gün olarak bulunmuştur. Kadınların %70.0'ı 90 gün; %18.0'ı 120 gün; %8.0'ı 150 gün ve %4.0'ı ise 180 gün çalıştığını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle kadınların %30.0'ı 90 günden daha fazla çalışmaktadır. 90 gün veya daha fazla çalışan kadınlar arasında hem Şanlıurfa'dan gelen hem de Adana'da ikamet eden kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınlar erkenci patates üretimindeki işleri bitince aynı bölgede domates, kavun, karpuz işçiliğine veya Ordu'ya fındık toplamaya gitmektedir. Erkenci patates dışında mevsimlik işçiliğe katılmayan, 90 gün çalışan kadınlar ise diğer zamanlarında evde oturduklarını ifade etmişlerdir. Kadınların hepsi günde 12 saat çalışmaktadır. Sabah saat 07:00'da başlayan çalışma akşam 19:00'da bitmektedir.

3.4.5. Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Araştırma alanında cinsiyete dayalı işbölümü bulunmaktadır. Buna göre erkenci patates üretiminde kadınlar ekim, çapalama (ot yolma), ürün sökmeye (toplama), çuvallara doldurma (torbalama) ve çuvalların ağzını dikme işlerini yaparken; erkekler çuvalların ağzını açarak kadınlara yardımcı olmakta ve çuvalları kamyonlara taşımaktadırlar. Bunun dışında ürünlerin sulanmasında yine erkek işçiler çalışmaktadır. Araştırma alanında görüşülen işletmelerden sadece bir tanesinde sulama işinde kadın işçi çalıştırıldığı saptanmıştır. Bunun nedeni olarak işletme sahibi, kadının eşiyle beraber uzun yıllardır kendi işletmesinde daimi işçi (evdeci) olarak çalıştığını, sulama dahil herşeyi bildiğini ve kocası ölünce de tüm işleri kadının yaptığını belirtmiştir. Araştırma alanında yapılan sulama işi çok fazla teknik bilgi ve fiziksel güç

gerektiren bir iş değildir. Arazilerin yanındaki sulama vanaları açılmakta ve ürünler sulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle sulama işi, cinsiyete dayalı işbölümünde erkekler tarafından yapılan; fakat şartlar izin verdiğinde/gerektirdiğinde kadınlar tarafından da yapılabilecek bir iş özelliğindedir.

3.4.6. Üretim Kaynaklı Sorunlar

Mevsimlik işçilerin yaptıkları işle ilgili olarak yaşadıkları sağlık sorunları bulunmakta ve bu sorunlar ürüne göre farklılık göstermektedir. Erkenci patates üretiminde mevsimlik kadın işçilerin yaşadıkları sorunlar baş dönmesi ve ellerinin hasat sırasında yaralanması (kesilme, kan oturması vb.) olarak belirtilmiştir. Özellikle küçük yaşta kızların elleri daha fazla zarar görmektedir. Kadınların bazıları hasat sırasında eldiven takmaktadır.

3.4.7. Elcilerle Yaşanan Sorunlar

Araştırma alanında görüşülen mevsimlik kadın işçilerin %15.0'ı elcilerin kendilerini azarladığını; %70.0'ı elcilerin işletme sahibiyle birlikte hareket edip paralarını ödemediğini ve %5.0'ı elcilerin işçilerin haklarını savunmadığını belirtmiştir. Kadınlar, elcilerin işletme sahibini etkilemesi nedeniyle sorun yaşadıklarını belirtmişler ve bunun nedenini ise mevsimlik işçilerin işletme sahibiyle doğrudan görüşmemesi şeklinde açıklamışlardır. Özellikle elciden para alma garantisinin olmaması önemli bir sorun olarak belirtilmiştir. Kadınların yaklaşık yarısı (%55.0) araştırma alanında mevsimlik iş bulma sorunu olmadığını ve bu nedenle de elcilere bağımlı olmadıklarını belirtmiş; bununla birlikte alışkanlıktan dolayı aynı elcilerle çalışmaya devam ettiklerini açıklamışlardır.

3.4.8. İşletme Sahibi İle Yaşanan Sorunlar

Görüşülen kadınların %54.0'ı işletme sahibiyle görüşmediklerini ve bu nedenle de doğrudan sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Aslında bu kadınların yaşadıkları temel sorun paraların zamanında ödenmemesi veya toplam çalışılan günlerin eksik hesaplanmasıdır. Bu sorun doğrudan işletme sahibini ilgilendiren bir sorun olmakla beraber arada olan elciler nedeniyle işletme sahibi işçilerle muhatap olmamakta ve elciler de sorunu istedikleri şekilde yönetmektedir. Kadınların %48.0'ı ise işletme sahibi ile hiçbir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Bunun nedenini ise uzun yıllar aynı işletme ile çalışıyor olmalarına bağlamışlar ve işletme sahibinin elciden her sene aynı işçi grubunu (kendilerini) istediğini belirtmişlerdir.

3.4.9. Geçici İşçiliği Bırakma ve Tarıma Yatırım Eğilimi

Araştırma alanında görüşülen kadınların %52.0'ı mevsimlik işçiliği ilk fırsatta bırakmayı düşünürken, %48.0'ı bırakamayacağını belirtmiştir. Mevsimlik işçiliği bırakmayı düşünen kadınların önemli bir kısmı (%57.7; 30 kişi) erkeklerin gelir getirici bir mesleği olduğu an çalışmayı bırakacağını belirtmiştir. Kadınların %30.8'i (16 kişi) temiz ve rahat bir şekilde evde oturmak istediğini; %11.5'i (6 kişi) ise çocuklarının eğitiminin yarım kalmaması için mevsimlik işçiliği bırakmayı düşünmektedir. Mevsimlik işçiliği bırakmayı düşünmeyen kadınların en önemli nedenlerini ise %79.2 ile (38 kişi) erkeklerin işinin ve dolayısıyla gelirlerinin olmaması ve %20.8 ile (10 kişi) evdeki aile büyüklerinin işi bırakmalarına izin vermeyeceği şeklinde açıklanmıştır. Aslında kadınların tamamı mevsimlik işçiliği bırakmayı istemektedir.

Görüşülen kadınlara, “yeterli maddi imkanları olsa nasıl bir yatırım yapmak istedikleri” de sorulmuş ve “sadece mevsimlik işçilik mi yoksa tarımsal faaliyetler de mi tamamen bırakılmak isteniyor” sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Buna göre kadınların %40.0'ı tarıma yatırım yapacağını belirtmiş ve tarla alarak mercimek, pamuk gibi ürünleri ekeceklerini ifade etmişlerdir. Geriye kalan kadınlar (%60.0) ise kesinlikle tarım dışına yatırım yapacaklarını belirtmiş; yatırım türü olarak da market işletme (%41.7; 25 kişi), ev-arsa alma (%33.3; 20 kişi); konfeksiyon-tuhafiye mağazası açma (%16.7; 10 kişi), ve ticaret yapma (%8.3; 5 kişi) olarak açıklamışlardır.

3.4.10. Mevsimlik İşçiliğin Çocuklar Tarafından Devam Etme Eğilimi

Araştırmada görüşülen kadınların tamamı mevsimlik işçiliğin çocukları tarafından devam ettirileceğini belirtmişlerdir. Bunun en önemli nedeni, gerek Adana'da ikamet edenler gerekse Şanlıurfa'dan gelenler için, çocukların eğitimlerinin sürekli yarım kalması ve dolayısıyla mevsimlik iş dışında başka iş bulmalarının zor olması şeklinde açıklanmıştır. Görüşülen kadınlar hem çocuklarını bırakacakları kimse olmamasını hem de çocukların, özellikle kız çocukların, iş gücüne/gelirine ihtiyaç duyulmasının da çocukların eğitimlerinin yarıda kalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklar, eğitim dönemi başladıktan iki ay sonra okula gidebilmekte ve eğitim döneminin bitmesinden en az bir ay önce de okuldan ayrılarak aileleriyle birlikte mevsimlik işçilik yapılan yere gelmektedirler. Ailelerin temel geçim kaynağının mevsimlik işçilik olması, maddi ve manevi olarak çocukların eğitimine engel oluşturmakta ve mevsimlik işçiliğin sürekliliğini sağlamaktadır.

3.4.11. Mevsimlik İşçilikten Kazanılan Para, Paranın Harcama Yönü ve Yönetimi

Kadınların günlük olarak aldıkları yevmiye, o yıl için belirlenen mevsimlik işçi ücretine göre oluşmaktadır. Mevsimlik işçilerin aldığı taban ücret her il ve ürün için farklı olmaktadır. Bu ücretin belirlenmesinde, İl Ücret tespit Komisyonu ile Ziraat Odası temsilcileri biraraya gelerek karar almakta ve kural olarak günlük asgari ücretin altında fiyat belirlenmemektedir. Araştırmanın yapıldığı dönemde kadınlar için belirlenen mevsimlik işçi ücreti, ilgili kurumlar tarafından 23 TL olarak açıklanmıştır.

Kadınların aldığı ücret, belirlenen ücretin altında veya üstünde olabilmekte; elcilerin, bu ücret üzerinden alacağı komisyona (yüzde payına) bağlı olarak, işletmeden işletmeye farklılıklar gösterebilmektedir. Araştırma alanında ve araştırmanın yapıldığı dönemde, kadınların aldığı günlük ücretler 21, 23 ve 25 TL olarak saptanmıştır.

Araştırma alanında kadınlar, ortalama olarak 103 gün çalışmaktadır. Kadınların ortalama günlük yevmiyeleri 23 TL kabul edildiğinde; her bir kadının 103 günde kazandığı para 2.369 TL olmaktadır. Bütün bir yıl dikkate alınınca kadınların, aynı zamanda ailelerin, aylık gelirleri 197.4 TL olup oldukça düşüktür. Kadınlar başka bir iş yapmadıkları veya başka bir bölgeye mevsimlik işçiliğe gitmedikleri takdirde, bu para ile bütün bir yıl geçinmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınların %60.0'ı erkenci patates işçiliği bittikten sonra başka bir işe gitmeyip evde oturmakta; geriye kalan kadınlar ise, kısa bir süre daha mevsimlik işçiliğe devam edip yine evde oturmaktadır.

Kadınların tamamı, mevsimlik işçilikten kazandıkları paranın sadece ev ihtiyaçları için harcadığını belirtmiştir. Kadınların, kazandıkları paradan kendi özel ihtiyaçları için ayırabilme şansları bulunmamaktadır. Özellikle erkeklerin işsiz olduğu dikkate alınırsa kazanılan paranın ancak ev ihtiyaçlarına yeteceği de açıktır. Diğer taraftan, kazanılan paranın kontrolü de kadınlarda değildir. Bekar olan kızlar (%66.0) parayı aileye, diğer bir ifadeyle aile büyüğü olan baba ya da abiye; evli kadınlar (%34.0) ise kocalarına vermektedirler. Paranın nereye, nasıl ve ne zaman harcanacağı, yani yönetimi, tamamen erkeklerin tasarrufunda olan bir konudur. Şanlıurfa'dan gelen mevsimlik kadın işçiler zaten kocalarıyla ya da aileden bir erkekle beraber geldikleri için, kazandıkları para doğrudan erkeklere verilmektedir.

3.4.12. Mevsimlik İşçilerin Barınma Şartları ve Çocuklar

Adana'da ikamet eden mevsimlik işçiler çalıştıkları tarım işletmesine gününbirlik gelip gitmekte ve yemeklerini yanlarında getirmektedirler. Bu aileler de aslında Adana'ya Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden değişik tarihlerde göçle gelmiş, fakat buraya yerleşme kararı almış ailelerdir. Adana'da şehir merkezine çok uzak olmayan ve aynı bölgeden gelen ailelerin oluşturduğu 19 Mayıs Mahallesi'nde ikamet etmektedirler.

Şanlıurfa'dan gelen mevsimlik işçiler ise aileleriyle beraber kendi kurdukları çadırlarda kalmakta ve her ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadır. Banyo için haftada veya 10 günde bir kazanlarda su ısıtıp yıkanmakta; tuvalet için ise geçici olarak kazılan çukurları kullanmaktadırlar. Yemekle ilgili tüm masraflar kendilerine ait olup; bulgur pilavı, makarna, etsiz türlü, ekme ve etsiz çiğ köfte temel gıdalarını

oluşturmaktadır. Mevsimlik işçiler için izin denen bir kavram bulunmamaktadır. Değişik nedenlerle (hava şartları vb.) işe zorunlu olarak ara verildiğinde kadın işçiler dinlenmekte ve bu dönemlerde çamaşır, banyo, yemek hazırlığı yaparak vakitlerini değerlendirmektedirler.

Şanlıurfa'dan gelen mevsimlik kadın işçiler için en önemli sorunlardan biri Adana'ya gelirken çocuklarını bırakacakları kimsenin olmamasıdır. Tüm çocuklar kendileri ile birlikte gelmekte; okul çağındakilerin eğitimleri yarım kalırken, küçük çocuklara sağlıksız şartlarda yine küçük abi ve ablalar bakmaktadır.

Adana dışına mevsimlik tarım işçiliğine giden kadınlar da yine aynı aileden ve/veya mahalleden 15-20 kişilik gruplar oluşturarak birlikte gitmektedir. Yine gruplarla birlikte eşler ve aileden erkekler de katılmaktadır. Gidilen yerlerin barınma şartları Adana ile aynıdır. Adana'da ikamet eden mevsimlik işçi ailelerinden bazıları, Bölge dışına çalışmaya giderken çocuklarını kayınvalidelerine bırakabilmektedir.

3.4. Kadın Elciler

Araştırma alanında, erkenci patates üreten işletmelere mevsimlik işçi bulan kadın elcilerle odak grup görüşmesi yapılarak, bu mesleği seçme nedenleri, sorunlar, memnun olup olmama durumları, elciliği bırakma eğilimleri, kadınların elcilik yapmalarına kocaların/erkeklerin bakış açıları incelenmiştir.

Elci çok genel olarak, büyük işletme sahiplerine mevsimlik tarım işçisi bulan kişilere verilen isimdir. Bölgede elçi veya elci olarak da kullanılmaktadır. Değişik bölgelerde farklı isimlerle de anılmaktadır. Ege Bölgesi'nde dayıbaşı ve elci (Yıldırak ve ark., 2003; Aysu, 2007), Karadeniz Bölgesi'nde çavuş ve dayıbaşı, İç Anadolu Bölgesi'nde dayıbaşı, elçibaşı ve çavuş olarak isimlendirilmektedir (Yıldırak ve ark.,2003). Diğer bir ifadeyle işçiler ve işveren arasında tüm konularda elçilik yapan, aracı olan, köprü kuran kişidir. Hemen hemen tamamen erkekler tarafından yapılan bir iş olmakla birlikte, aracılık yapan kadın elciler de bulunmaktadır. Yıldırak ve arkadaşları (2003) tarafından Türkiye'de yapılan bir çalışmada, görüşülen 64 elcinin sadece 3'ünün (%4.7) kadın olduğu belirtilmiştir.

Çukurova'da çalışan toplam kadın elci sayısı bilinmemektedir. Görüşme yapılan işletmeler, kendilerine işçi sağlayan kadın elcilerin sayısının yaklaşık olarak 8-10 kişi olduğu belirtmiş ve görüşme yapmaya gönüllü olan 6 kadın elci ile odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Kadın elcilerden biri hariç diğer beş kişi evlidir. Dört kişi Adana'da; iki kişi ise Şanlıurfa'da ikamet etmektedir. Hiçbirinin, elcilik yapabilmek için sahip olması gereken ve Türkiye İş Kurumu tarafından verilen aracılık belgesi bulunmamaktadır. Tarımda iş ve işçi bulma aracısı olarak faaliyette bulunmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler gerekli belgelerle birlikte Türkiye İş Kurumuna (İŞKUR) başvurmak zorunda olup; aracılık izin belgesi kişiye özeldir ve aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılmaz (<http://statik.iskur.gov.tr>).

Araştırma alanında kadın elciler genelde aynı işletme sahipleriyle çalışmakla birlikte; iflas eden, zarar eden ve değişik sebeplerle ödemelerini aksatan işletme sahipleri ile tekrar çalışmamakta ve bunun yerine başka işletme sahipleriyle anlaşma yapmaktadırlar. Elcilerin çalıştığı mevsimlik işçiler de genelde aynı kişiler/gruplar olmaktadır. Bunlar kendi akrabaları, komşuları, köylüleri ve tanıdıklarıdır. Dolayısıyla işçi, elci ve işletme sahibinin birbirlerini tanımaları ve güvenmeleri, resmi sözleşme yapmadan çalışan bu kişiler için oldukça önemli bir konudur. Çünkü elciler, işçiler ve işletme sahibi arasındaki bağlantıyı kurmakta; her konu elciler aracılığıyla görüşülmekte ve işçiler, işletme sahipleri ile doğrudan görüşmemektedir. Benzer bulgular Yıldırak ve ark. (2003) tarafından da tespit edilmiştir. Özellikle aracı belgesi olmadan çalışan elciler, sosyal güvenlikten yoksun mevsimlik işçiler, ve mevsimlik işçilere önemli ölçüde ihtiyaç duyan işletme sahipleri için birbirlerini tanımak, dolayısıyla da güven, önemli bir unsur olmaktadır. Her üç grubun birbirine bağımlılığı ve mecburiyeti, arada resmi kayıtlar olmadan çalışmalarına ve bunu sorgulamalarına imkan vermemektedir.

Görüşme yapılan kadın elcilerden ikisi bu mesleğin kendilerine babalarından geçtiğini ve 9-10 yıldır bu işi yaptıklarını belirtirken; diğer 3 kişi ise eşleriyle birlikte 5-6 yıldır bu mesleği yapmaktadır. Eşyle bereber elcilik yapan kadınlardan birinin, babası da elcilik yapmıştır. Diğer kadın elci ise bu işi iki yıldır yapmakta

olup; elci olan babasının ödeyemediği işçi parasını ödemek için çalıştığını belirtmiştir. Bu kişinin ifadesine göre, işletme sahibi işçi paralarını ödemediği ve tüm ödeme babasının üzerine kalmıştır.

Görüşme sonucunda kadın elcilerin yaptıkları elcilik işinin, aslında bilinçli olarak seçilmediği; kadınlara aileden geçen ya da eşleriyle birlikte yürüttükleri bir meslek olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle kadınlar, içinde buldukları şartlar ve/veya mecburiyet nedeniyle elcilik yapmaya başlamışlardır. Bu işi yapmalarına eşlerinin/ailedeki erkeklerin karışmadığını; zaten onların da aynı çevrenin içinde olduklarını belirtmişlerdir.

Kadın elciler yaptıkları işten çok memnun değildir. Aksine bu işin yorucu olduğunu; hem işçilerle hem de işletme sahipleri ile (ağalarla) çalışmanın zor olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle zarar eden ya da ettiğini söyleyen işletme sahipleri, işçi ödemelerini ya hiç yapmamakta ya da çok geç yaptığı için, elciler arada kaldıklarını belirtmişlerdir. Elcilere göre en önemli sorun işletme sahiplerinin ödeme yapma konusundaki tutumları olup; işçilerle ilgili önemli bir sorun bulunmamaktadır. İşçiler, ödeme yapılmaması durumunda, işvereni değil elciyi muhatap almaktadır. Kadın elciler ücret dışında mevsimlik işçilerle ilgili barınma, yemek, ulaşım, izin vb. herhangi bir konuyu konuşmamakta; bölgede uzun yıllardır mevcut olan uygulamalar/gelenekler devam etmektedir.

Kadın elciler yaptıkları işi bırakmalarının mümkün olmadığını; maddi olarak ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir. Kadın elciler mevsimlik işçiler için belirlenen ücretin belirli bir yüzdesini işverenden almaktadırlar. Araştırma alanında, 2009 yılı itibarıyla, elciler her işçiden ortalama olarak 1.5-2.0 TL/gün para almaktadır. İşçilerin ortalama çalışma sürelerinin 103 gün olduğu düşünülürse ve bir işçiden ortalama 1.75 TL alındığı kabul edilirse, elciler bir sezonda bir işçiden ortalama 180.25 TL kazanmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu kısmında, elde edilen bulgulara bağlı olarak, ilk olarak Adana İli'nde erkenci patates üreten tarım işletmelerinin sosyo ekonomik yapısı ve sorunları ile ilgili sonuç ve önerilere yer verilmiş; daha sonra toplumsal cinsiyet yapılanması ele alınmıştır.

Tarım işletmelerinin sosyo ekonomik yapısı ve sorunları:

İşletmelerin ortalama ekim alanının %67.8'inin patatese ayrıldığı saptanmıştır. İşletmelerde okuma yazma bilmeyen aile ferdine rastlanmamıştır. İncelenen işletmelerde işletmecilerin %10.9'u üniversite mezunudur. Eğitim düzeyinin örgütlenme düzeyi üzerinde etkili olduğu bilindiğine göre; üniversite mezunu oranının yüksek olmasına rağmen, örgütlenme konusunda sorunlar mevcuttur.

Aktif sermaye içerisinde çiftlik sermayesi oranı %94.1, işletme sermayesinin oranı ise %5.9'dur. İşletmelerde, işletmenin sahip olduğu sermayenin miktarı kadar sermayenin dağılımı da önem taşımaktadır. Bir işletmenin normal çalışabilmesi için, o işletmede çeşitli sermaye unsurlarının belirli oranlarda olması gerekmektedir. Görüldüğü gibi işletme sermayesinin payı oldukça düşüktür. Bunun nedeni ise işletmelerde hayvancılık faaliyetinin yok denecek kadar az olması işletmelerin ambar mevcudunun az olması ve nakit varlığının düşük olmasıdır. Türkiye'deki tarım işletmelerinde sermaye yapısında görülen temel problemler, erkenci patates işletmelerinde de paralellik göstermektedir. Öz Sermayenin toplam sermaye içindeki payı işletmeler ortalamasında %75.4 yabancı sermayenin payı ise %24.6'dır. Yabancı sermayenin büyük bir bölümünü kira arazi sermayesi oluşturmaktadır. Nitekim işletmelerde yabancı sermayenin %5.7'sini kredi ve borç oluştururken, %94.3'ünü kira arazi sermayesi oluşturmaktadır. Ancak, arazi genişlik grupları arttıkça yabancı sermaye içinde kredi ve borç miktarının azaldığı görülmektedir. Araştırma sonucunda büyük arazilere sahip işletmelerin küçük işletmelere göre daha az kredi kullandıkları tespit edilmiştir.

1-50 da arazi genişlik grubunda kredi ve borç kullanımının yabancı sermaye içindeki payı, diğer arazi genişlik gruplarına göre daha yüksek olmasına rağmen kiraya ve ortağa işlenen arazinin az olması yabancı sermaye kullanımını düşük çıkarmaktadır.

İşletmelerde 217.658 TL olarak hesaplanan ortalama gayrisafi üretim değerinin %99.5'i bitkisel üretimden, %0.5'i ise hayvansal üretimden elde edilmiştir. İşletmelerde ortalama işletme masrafı 125.581 TL olup, bu değer %90.5'ini değişen masraflar, %9.5'ini sabit masraflar oluşturmaktadır. Değişen işletme masrafları 113.708 TL olup, bu değer %99.5'i bitkisel üretime, %0.5'i hayvansal üretime aittir. İşletmelerde 103.950 TL olan brüt karın %99.5'i bitkisel üretimden, %0.5'i hayvansal üretimden sağlanmaktadır. İşletmelerden elde edilen brüt karın, gayrisafi üretim değerine oranı %47.7'dir. Bu da, işletmelerin yüksek bir brüt kara sahip olduğunu göstermektedir. Değişen masraflar içerisinde en fazla payı tohum masrafı almaktadır (%48.1). Patates tohumluk fiyatlarının yüksek olması üreticiler açısından da sorun yaratmaktadır.

Ortalama aile geliri 80.391 TL olarak bulunurken, bu değer %90.1'i tarımsal gelirden, %9.1'i ise tarım dışı faaliyetten elde edilen gelirden oluşmaktadır. Arazi genişlik gruplarının büyümesiyle birlikte, tarım dışı gelir artmakta ancak, aile geliri içerisinde tarım dışı gelirin payı azalmaktadır.

Üretilen patateslerde kalite ve verimi arttırabilmek için üreticilerin sertifikalı tohum kullanmaları teşvik edilmelidir. Patates üretimi ve pazarlamasında rol alabilecek kooperatif ve üretici birliklerinin kurulması ve işletilmesi özendirilmelidir. Kaliteli ve dış talebe yönelik üretim yapılabilmesi için sözleşmeli üretim sistemi desteklenmelidir. Patates üretiminde münavebe sistemine dikkat edilmeli özellikle aynı tarlaya üst üste patates dikilmesi engellenmeli, konuyla ilgili olarak denetimler yapılmalı ve üreticilere eğitimler verilmelidir.

AB ülkelerine erkenci patates ihracat imkanı olduğundan, gerek ihracatın artırılması ve gerekse yurtiçi mevsimlik fiyat dalgalanmalarının kontrol edilmesi açısından, erkenci patates üretimi artırılmalıdır. Erkenci patates üretim alanı içerisinde Akdeniz, Ege ve Karadeniz Bölgeleri yer almakta, bu alanlardaki üretimin büyük kısmı ise İzmir ve Adana'da gerçekleştirilmektedir.

Özellikle büyük şehirlerde beslenme alışkanlıklarındaki değişiklikler, tüketicilerin hazır ve çabuk yiyeceklere (fast food) yönelmesi, patatesin de bu beslenme şeklinde önemli bir yer tutması dikkate alınır, gelecek yıllarda patates tüketiminde hazır gıdaların payı önemli ölçüde artacak ve buna bağlı olarak bu yönde faaliyet gösterecek yeni tesisler kurulacaktır. İşlenmiş patates mamullerinin tüketimi yönündeki gelişmelere paralel olarak yapılacak yatırımlar teşvik edilmelidir.

Toplumsal cinsiyet yapılanması:

Araştırma alanında işletme sahibi ve eşinin eğitim düzeyi çok yüksek olmayıp; ilköğretim düzeyinde yoğunlaşmakta ve eğitim süreleri ortalama olarak 6.28 yıldır. Tüm hanehalkı ortalamasında (evli çocuklar da dahil olmak üzere) ortalama çocuk sayısı 3.16 olup; işletme sahibi ve eşi dikkate alındığında aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 4.05'tir. Bu rakamlar, araştırma alanında aile başına ortalama çocuk sayısının düştüğünü göstermektedir. Evlilik yaşının yükselmesi, çocukların eğitim sürelerinin uzaması ve daha az çocuğa sahip olma isteği gibi nedenler, sahip olunan çocuk sayısını düşürmekte; ebeveynlerle çocuklar birlikte ele alındığında demografik göstergelerde değişimler görülmektedir.

Araştırma alanında görüşülen işletme sahiplerinin meslek yapılanması incelendiğinde %71.9'unun sadece çiftçilikle; %28.1'inin ise çiftçilikle birlikte serbest meslekle de uğraştığı saptanmıştır. Kadınların büyük çoğunluğu (%90.6) ev kadını olup; bizzat çiftçilik yapan veya eşiyle birlikte tarımsal faaliyetlere katılan kadın oranı oldukça düşüktür (%7.8; 5 kişi). Toplumsal cinsiyet açısından, kadınların büyük çoğunluğunun ev hanımı olarak iç mekanda/özel alanda; erkeklerin ise ev dışı mekanda/kamusal alanda aktif olduğu görülmektedir.

Araştırma alanındaki bu durum aslında, belirli bir gelire ulaşan işletmelerde kadınların ev içi mekana çekilmesinin bir göstergesidir. Küçük işletmelerde mevsimlik işçi tutmak (kiralamak) ekonomik olarak mümkün olmadığı için; tüm aile fertleri üretime katılmaktadır. İşletmeler büyüdükçe işletme sahibinin eşi, tarımsal faaliyetlerden çekilmekte ve ev içi işleri organize etmektedir. Genelde küçük işletmelerde çalışan kadınlar ve mevsimlik işçiler, imkanları olsa evde oturmayı ve ev kadını olmayı tercih etmektedirler. Ev kadını olma veya evde oturma, kadınlar için bir bakıma sosyal statü göstergesi olmaktadır. Diğer taraftan,

cinsiyete dayalı işbölümünün kadınlar açısından çok olumlu olmaması da kadınların evde oturmak istemesini pekiştirmektedir. Tarımsal faaliyetlerde yapılan emek yoğun ve yorucu işler (çapa, ürün toplama, deste yapma vb) kadınlar tarafından; tarımsal işlerin yönetimi, organizasyonu, pazarlaması vb. daha nitelikli işler ise erkekler tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla işletme sahiplerinin eşleri tarafından, hem ekonomik yeterlilik hem de yapılan işin çok prestijli olmaması nedeniyle evde oturma ve kendine ait alanı yönetme daha çok tercih edilmekte ve bu durum erkekler tarafından onaylanmaktadır. Diğer bir neden ise, elde edilen gelirin yönetilmesinde kadınların çoğunlukla söz hakkının olmamasıdır. Benzer durum mevsimlik kadın işçiler için de geçerlidir.

Araştırma alanındaki mevsimlik işçilerin %74.0'ını kadınların oluşturduğu saptanmıştır ve bu orana 10 yaş altı kız çocuklar dahil değildir. Erkek işçilere, belirli fizik yoğun işleri yaptıkları için kadınlar kadar ihtiyaç duyulmamaktadır. Erkek işçiler yaptıkları işten daha çok ailenin, bir bakıma kadınların, başında aile reisi olarak bulunmaktadır.

Araştırma alanında cinsiyete dayalı işbölümü bulunmaktadır. Buna göre erkenci patates üretiminde kadınlar ekim, çapalama (ot yolma), ürün sökme (toplama), çuvallara doldurma (torbalama) ve çuvalların ağzını dikme işlerini yaparken; erkekler çuvalların ağzını açarak kadınlara yardımcı olmakta ve çuvalları kamyonlara taşımaktadırlar. Bunun dışında ürünlerin sulanmasında yine erkek işçiler çalışmaktadır. Araştırma alanında görüşülen işletmelerden sadece bir tanesinde sulama işinde kadın işçi çalıştırıldığı saptanmıştır. Bunun nedeni olarak işletme sahibi, kadının eşiyile beraber uzun yıllardır kendi işletmesinde daimi işçi (evdeci) olarak çalıştığını, sulama dahil herşeyi bildiğini ve kocası ölünce de tüm işleri kadının yaptığını belirtmiştir. Araştırma alanında yapılan sulama işi çok fazla teknik bilgi ve fiziksel güç gerektiren bir iş değildir. Diğer bir ifadeyle sulama işi, cinsiyete dayalı işbölümünde erkekler tarafından yapılan; fakat şartlar izin verdiğinde/gerektirdiğinde kadınlar tarafından da yapılabilecek bir iş özelliğindedir. Bununla birlikte kadınların sulama vb. işleri doğrudan yapması sözkonusu değildir. Araştırma alanında da olduğu gibi, kadına erkekler tarafından ve erkeklerin yokluğunda geçebilen bir iş durumundadır.

Mevsimlik işçi kadınların %64.0'ı başka gelir kaynağı olmaması, %22.0'ı erkeklerin işinin olmaması ve topraksızlık, %14.0'ı da ailelerin evli ve bekar kadınları başka işe göndermemeleri nedeniyle mevsimlik işçilik yapmaktadır. Araştırma alanındaki kadınların tamamı mevsimlik işçiliği bırakmayı istemekle beraber, başka gelir kaynağının olmaması, erkeklerin işsizliği, çocukları eğitimi, aile büyüklerinin izin vermemesi vb. nedenlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Nitekim görüşülen kadınların %60.0'ı ellerinde imkan olsa tarım dışına (ev, arsa, market vb. şekilde) yatırım yapmak istemekte; %40.0'ı da tarla satın alıp kendi işini yapmayı tercih etmektedir.

Kadınların mevsimlik işçiliği bırakmak istemelerindeki önemli etmenler, yapılan işin yorucu olması, çocukların eğitiminin aksaması, barınma şartlarının olumsuzluğu, evde temiz bir şekilde oturma isteği ve gelirin düşüklüğü olarak sıralanabilir. Ayrıca kazandıkları gelir üzerinde söz sahibi olmamaları ve/veya kendi ihtiyaçları için bir kısmını bile kullanamamaları da önemli bir nedendir. Bekar olan kızlar parayı aileye, diğer bir ifadeyle aile büyüğü olan baba ya da abiye; evli kadınlar ise kocalarına vermektedirler. Şanlıurfa'dan gelen mevsimlik kadın işçiler zaten kocalarıyla ya da aileden bir erkekle beraber geldikleri için, kazandıkları para doğrudan erkeklere verilmektedir.

Kadınların mevsimlik işçiliği bırakmak istemelerine rağmen, ailelerin temel geçim kaynağının mevsimlik işçilik olması ve kadınların çalışmama konusunda tek başlarına karar verememeleri mevsimlik işçiliğin devam etmesine; bu durum da maddi ve manevi olarak çocukların da bu sürece dahil olup eğitimlerinin engellenmesine neden olmakta ve mevsimlik işçiliğin sürekliliğini sağlamaktadır. Araştırma alanında evli kadın başına düşen çocuk sayısı 5.59 olup, yüksektir.

Araştırma alanında toplumsal cinsiyet açısından ele alınan diğer grup ise kadın elcilerdir. Araştırma sonucunda kadın elcilerin yaptıkları elcilik işinin, aslında bilinçli olarak seçilmediği; kadınlara aileden geçen ya da eşleriyle birlikte yürüttükleri bir meslek olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle kadınlar, içinde buldukları şartlar ve/veya mecburiyet nedeniyle elcilik yapmaya başlamışlardır. Bu işi

yapmalarına eşleri ve/veya ailedeki erkeklerin karışmamaktadır. Çünkü yaptıkları iş zaten onların onayı ile gerçekleşmiş veya onların yokluğu ile kendilerine geçmiştir. Aynı zamanda erkeklerin de aynı çevrenin içinde olması, kadının erkek işi olarak bilinen elcilik yapmasını kolaylaştırmaktadır.

Araştırma sonucuna göre gerek işletme sahiplerinin eşi olan kadınlar gerekse mevsimlik işçilik ve elcilik yapan kadınlar için toplumsal cinsiyet açısından ele alınan konularda (eğitim, meslek, kazanılan gelirin kullanımı ve yönetimi vb.) erkekler kadınlara göre daha avantajlı olup; özellikle cinsiyete dayalı işbölümü açısından kadınların, erkeklere özgü işleri yapmaları mümkün olmakla birlikte, bu işleri ancak erkeklerin yokluğunda ve mecbur kaldıklarında yapabildikleri veya yapmalarına izin verildiği saptanmıştır. Ataerkil toplumsal yapımızdan kaynaklanan nedenlerle de (çocuk bakımı, ev idaresi gibi işlerin tamamen kadınların sorumluluğunda olması vb.) kadınlar ev kadını olmayı tercih etmektedir.

Araştırma alanında kadınlar açısından yapılabilecek çalışmalar, daha çok uzun vadede sonuç verebilecek ve toplumsal katılımı sağlanabilecek uygulamalardır. Bunun nedeni, kadınların yaşadıkları sıkıntıların (düşük eğitim düzeyi, erken yaşta evlilik, ev kadınlığına ve vasıfsız işlere dönük meslek yapılanması, elde edilen gelirin yönetilememesi, cinsiyete dayalı işbölümü gibi) daha çok toplumsal içerikli olmasıdır. Yukarıda sayılan sorunlar ataerkil yapı, toplumdaki ekonomik dengesizlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yapılabilecek çalışmalar, kadın açısından pozitif ayrımcılığı dikkate alan programlarda yoğunlaşmalı ve gerek kamu, gerek sivil toplum kurumları ve gerekse üniversiteler tarafından sosyal içerikli projeler ile (eğitim, yaşam boyu öğrenim, meslek kursları, bilinç yükseltme vb) desteklenmelidir. Bu tip çalışmalar uzun vadede sonuç verebilecek, sistematik olarak uygulanıp ölçülmesi gereken ve başarılı olabilmesi için kadınlarla birlikte erkeklerin de dahil edilmesi gereken çalışmalardır.

Araştırma alanında kısa vadede, mevsimlik işçi kadınlar için bir takım çalışmalar yapılabilir. Bunlar genel olarak, kadının barınma ve çalışma şartları ile aldıkları ücretlerin iyileştirilmesi olarak sıralanabilir. Ayrıca çocukların eğitimlerinin aksamaması için, işçilerin ikamet ettikleri yerlerde, öğretmenler görevlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- AÇIL, F., KÖYLÜ, K., 1971. Zirai Ekonomi ve İşletmecilik Dersleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:465, Ankara.
- AÇIL, F., DEMİRCİ, R. 1984. Tarım Ekonomisi Dersleri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 880, Ders Kitabı: 245, Ankara.
- AYSU, A., 2007. Azabın Diğer Adı: Mevsimlik İşçilik, www.karasaban.net/azabin-diger-adi-mevsimlik-isciler/ (erişim tarihi:17.08.2010).
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., 2002. Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı-İstatistik, Araştırma Deseni , SPSS Uygulamaları ve Yorum, Pegem A Yayınları, Ankara
- ÇİÇEK, A., ERKAN, O., 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklem Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No:12, Ders Notları Serisi:6, Tokat.
- DEMİR, Ö., ACAR, M., 1993. Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 461 s.
- DEMİRAY, K., TEZCAN, S., ALKAN, K., AYSAN, A., BEYHAN, M., TEKİN, M., TEZCAN, N., UÇ, T., 1977. Resimli Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 435, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 688 s.
- DİE,2004. 2001 Genel Tarım Sayımı, Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayınları, Yayın No:2924, Ankara.
- EMİROĞLU,K., DANIŞOĞLU, B., BERBEROĞLU, B. 2006. Ekonomi Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, 2006, Ankara, X+1101 sayfa.
- ERKUŞ, A., BÜLBÜL, M., KIRAL, T., AÇIL, F., DEMİRCİ, R., 1995. Tarım Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, No:5, Ankara.
- FAO,2004. www.fao.org (Statistical Division-Statistical Yearbook 2004).
- <http://www.gdrc.org/gender/framework/what-is.html> (Ministry of Women's Affairs, New Zealand)
- http://statik.iskur.gov.tr/tr/istihdam/oib_tarimda_aracilik_faaliyetleri/tarimda_aracilik_faaiyetleri.pdf.
- <http://enginsalli.blogcu.com/etiket/turfanda%20sebze>
- İNAN, H., 2006. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, (Genişletilmiş ve Yenilenmiş 6. Baskı), Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, ISBN:975-93281-0-0, Değirmenaltı-TEKİRDAĞ.
- KARAGÖLGE, C., KIZILOĞLU S. VE YAVUZ, O. 1995. Tarım Ekonomisi-Temel İlkeler. Atatürk Üniversitesi, No:801, Ziraat Fak. Yayınları No:324. Ders Kitap Serisi No:73, Erzurum. Veri Tabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Ankara.
- KIRAL, T., KASNAKOĞLU, H., 1999. Tarımsal Üretim İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Ankara.
- MARSHALL, G.,1999. Sosyoloji Sözlüğü (Çev: Akinhay, O., ve Kömürcü, D.), Bilim ve Sanat Yayınları, viii+917 s., Birinci Basım, Ankara
- TBMM, 2004. (www.tbmm.gov.tr) internet sitesi kayıtları, meclis tutanakları. (Erişim Tarihi:10 Mayıs 2004).
- TKB,2006. Adana Tarım İl Müdürlüğü 2005 Yılı Patates Üretim Kayıtları, Adana.
- TKB,2010. Adana Tarım İl Müdürlüğü 2009 Yılı Patates Üretim Kayıtları, Adana.
- TÜİK, 2008., Türkiye İstatistik Yıllığı 2007, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Yayın No: 3143, Ankara, s: 47.

EK**2005 ve 2009 Yılı Adana İli Erkenci Patates Üretim Miktarları**

İlçeler	2005 Yılı Erkenci Patates Üretimi (Ton) ¹	2009 Yılı Erkenci Patates Üretimi (Ton) ²
Yüreğir	38.500	64.000
Seyhan	12.000	12.000
Ceyhan	9.000	9.000
İmamoğlu	4.000	4.675
Yumurtalık	750	6.600
Sarıçam	-	8.000
Çukurova	-	9.000
Ara Toplam	64.250	113.275
<i>Saimbeyli*</i>	80	200
<i>Feke*</i>	40	0
<i>Pozantı*</i>	45	70
<i>Tufanbeyli*</i>	15.600	22.750
Ara Toplam	15.765	23.020
TOPLAM	80.015	136.295

*Tohumluk üretimi yapılan ilçelerdir.

¹ TKB,2006 (Adana Tarım İl Müdürlüğü 2005 Yılı Kayıtları)

² TKB,2010 (Adana Tarım İl Müdürlüğü 2009 Yılı Kayıtları)